

Міністерство внутрішніх справ України
ДНПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ІНОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ТА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

А. Х. Маргулов

**ПРАКТИКУМ
З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ**

Навчально-методичний посібник

Дніпро
2023

УДК 94 (477)
М 25

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
протокол № 2 від 17.10.2023*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

кандидат історичних наук, доктор політичних наук, професор **Олександр ВИСОЦЬКИЙ** – професор кафедри міжнародних відносин Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
доктор філософських наук, професор **Елеонора СКИБА** – професор кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Маргулов А. Х.

М 25 Практикум з історії та культури України : навч.-метод. посіб. / А. Х. Маргулов. Дніпро : Дніпропр. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 108 с.

ISBN 978-617-8035-75-4

Викладено методичні рекомендації щодо проведення семінарських занять. Призначений для здобувачів та викладачів закладів вищої освіти.

Автор –

*доктор історичних наук, професор **Маргулов Артур Худувич** – професор кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ISBN 978-617-8035-75-4

© Маргулов А. Х., 2023
© ДДУВС, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ	5
МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	10
ТЕМА 1. НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	11
ТЕМА 2. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІV СТ.)	13
ТЕМА 3. ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКА ДОБА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО	16
ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ДВОХ ІМПЕРІЙ – РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.). НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ	24
ТЕМА 5. УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ХХ СТ. – НА ШЛЯХУ ДО СУВЕРЕННОСТІ	32
ТЕМА 6. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014 – по цей час	43
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	50
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	53
ГЛОСАРІЙ	59
ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ	66
ІСТОРИЧНА КАРТОГРАФІЯ	100

ВСТУП

Практикум підготовлено на кафедрі міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Він містить навчальний матеріал для лекцій та семінарських занять, які відповідають освітнім стандартам та враховують навчальні потреби здобувачів вищої освіти з питань історії та культури України. Практикум з Історії та культури України, спрямований на:

– Опанування теоретичними знаннями про історико-культурні аспекти державної історичної спадщини, візуального сприйняття та інтерпретації історичних постатей і подій, ментальне усвідомлення національно-культурних досягнень у світовому й вітчизняному контексті.

– Розвиток аналітичного, критичного та творчого мислення на основі історичних фактів та подій, які мають джерельне походження, про основні етапи формування національного державного будівництва України.

– Формування практик презентації культурно-історичної давнини без використання імперських наративів та шаблонів.

– Гармонізування системності національно-патріотичного виховання на базі розуміння здобутків національного історико-культурного спадку.

– Напрацювання комунікативних навичок роботи в колективах над спільною проєктною діяльністю.

Презентовані методологічні напрацювання є результатом багаторічної практики автора у викладанні курсу «Історія та культура України».

КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти в Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно в національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F). Максимальні суми балів за виконання завдань у межах аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи – 60 балів; 40 балів – за виконання завдань, винесених на підсумковий контроль, табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл балів за різними формами навчання та контролю для навчальної дисципліни

ДЛЯ ДЕННОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ			
Поточний контроль (ПК)			Підсумковий контроль ЕКЗАМЕН (Е)
Аудиторна робота	Самостійна робота	Індивідуальна робота	
≤ 30	≤ 15	≤ 15	
≤ 60			≤ 40
Підсумкова оцінка в разі Заліку (П) = $ПК + З \leq 100$			
ДЛЯ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ			
Поточний контроль (ПК)			Підсумковий контроль ЕКЗАМЕН (Е)
Аудиторна робота	Самостійна робота	Індивідуальна робота	
≤ 20	≤ 30	≤ 10	
≤ 60			≤ 40
Підсумкова оцінка у випадку Заліку (П) = $ПК + З \leq 100$			

Для навчальної дисципліни «Історія та культура України» засобами діагностики знань (успішності навчання) в університеті є:

відповідно до Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, з урахуванням «Положення про організацію освітнього процесу у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ», затвердженого наказом ДДУВС від 01.07.2019 р. № 73, педагогічний

контроль як основна ланка, що забезпечує неперервність процесу виховання, освіти та професійної підготовки й містить чотири пріоритетні функції: діагностичну, навчальну, організаційну та виховну.

У розумінні постійної взаємодії науково-педагогічного працівника зі здобувачем вищої освіти під час навчально-виховного процесу педагогічний контроль являє собою систему перевірки результатів якості освіти та професійної підготовки й означає виявлення, вимір та оцінювання знань, умінь та навичок тих, хто навчається. Основним предметом оцінки результатів освіти є отримані результати навчання у вигляді вмій та навичок, а також результати виховання у вигляді сформованих світоглядних настанов та позицій, інтересів, мотивів і потреб особистості.

Засоби діагностики визначають рівень досягнення запланованих навчальних результатів, повинні мати прозорі критерії оцінювання, забезпечувати об'єктивний поточний та підсумковий контроль.

Під час контрольних педагогічних заходів застосовується система об'єктивної оцінки знань, навичок та умінь, зокрема, з використанням технічних засобів. Для навчальної дисципліни «Історія та культура України» засобами діагностики знань (успішності навчання) є: тестові завдання допроміжного контролю; тестові завдання до підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти, слухачів; командні проєкти, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, виступи здобувачів на наукових заходах, індивідуальні та групові завдання. Поточний контроль знань здобувачів проводиться за такими основними напрямками: контроль систематичності та активності роботи на семінарських (практичних) заняттях; контроль за виконанням індивідуальних завдань; контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання. Враховуються командні проєкти, реферати, есе, презентації результатів виконаних завдань та досліджень, презентації та виступи на наукових заходах, індивідуальні та групові завдання.

Робота на семінарських заняттях для здобувачів вищої освіти.

Під час семінарських занять здобувачі усно доповідають на питання. Активна робота здобувача на занятті оцінюється від 1 до 5 балів, табл. 2.

Критерії оцінки на семінарському занятті

Бали	Критерії оцінки
5	В повному обсязі опанував навчальний матеріал, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів або письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, активний, часто виступає і часто ставить запитання; активно, дуже добре працює в парі/групі/команді
4	Опанував навчальний матеріал, виконує більшість завдань семінарських занять і домашньої/самостійної роботи, іноді виступає і ставить запитання; добре працює в парі/групі/команді
3	Частково опанував навчальний матеріал, іноді виконує завдання семінарських занять; інколи виступає і ставить запитання; не дуже добре працює в парі/групі/команді

Якщо здобувач нечасто відвідував семінарське заняття, але брав участь в обговоренні тем, він має змогу отримати додаткові бали за:

А. Доповнення виступу:

2 бали отримують здобувачі, які дуже добре опанували матеріал, чітко визначили його зміст; зробили глибокий системний аналіз змісту виступу, виявили нові ідеї та положення, що не були розглянуті, але суттєво впливають на зміст доповіді, надали власні аргументи щодо основних положень цієї теми.

1 бал отримують здобувачі, які виклали матеріал з обговорюваної теми, що доповнює зміст виступу, поглиблює знання з цієї теми та висловили власну думку.

Б. Суттєві запитання до доповідачів:

1 бал отримують здобувачі, які своїм запитанням до того, хто виступає, суттєво і конструктивно можуть доповнити процес обговорення теми.

2 бали отримують здобувачі, які у своєму запитанні до того, хто виступає, вимагають додаткової інформації з головних проблем теми, що розглядається.

Оцінка балів	Оцінка за шкалою Є К Т С		
	Екзамен	Оцінка	Пояснення
90–100	Зараховано	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу засвоєний у повному обсязі; сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі
83–89		B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу засвоєний у повному обсязі; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені програмою навчання, виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, наближеною до максимальної
75–82		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком; в основному сформовані практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; всі навчальні завдання, передбачені програмою навчання, виконані, якість виконання жодного з них не оцінена мінімальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками
68–74		D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний не повністю, але прогалини не мають істотного характеру; в основному сформовані необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом; більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано, деякі з виконаних завдань містять помилки
60–67		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовані деякі практичні навички роботи; частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані або якість виконання деяких з них оцінено кількістю балів, наближеною до мінімальної
35–59	Незараховано	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково; не сформовані необхідні практичні навички роботи; більшість навчальних завдань не виконано або якість їх виконання оцінено кількістю балів, наближеною до мінімальної; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання)
1–34		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний; не сформовані необхідні практичні навички роботи; всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки або не виконані взагалі; додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не призведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань

Для оцінювання роботи здобувачів вищої освіти пропонується система самооцінювання як альтернативна.

Критеріями самооцінювання можуть бути:

розуміння матеріалу: здобувач оцінює (самостійно або за допомогою групи) свій рівень розуміння основних понять та ідей, що вивчаються, а також вміння застосовувати їх на практиці;

академічні досягнення: оцінка рівня своїх академічних досягнень, включно з результатами тестів, завдань, проєктів тощо;

самостійність: визначення того, наскільки самостійно здобувач може працювати з матеріалом без додаткової допомоги;

креативність: оцінка власної здатності до творчого мислення, знаходження нетрадиційних рішень та підходів;

комунікація: рівень вміння ефективно спілкуватися та обмінюватися думками з іншими здобувачами та викладачем;

часовий менеджмент: вміння ефективно управляти своїм часом, планувати завдання та дотримуватися графіка;

здатність до аналізу: оцінка вміння аналізувати складні проблеми та розбиратися в деталях та ефективно презентувати власні пошуки;

об'єктивність: оцінка повинна бути об'єктивною і незалежною від особистих емоцій чи уподобань;

порівняння з цілями: здобувач повинен мати змогу порівняти свої досягнення зі своїми цілями чи очікуваннями;

постійність: важливо виконувати самооцінювання регулярно, щоб відстежувати зміни в часі;

рефлексія: після оцінки важливо здійснити рефлексію та визначити, які дії потрібно підкорегувати на основі результатів;

залучення сторонньої думки: іноді корисно запитати думку інших здобувачів або викладача для більш об'єктивної оцінки;

самотивація: важливо використовувати результати самооцінювання для самотивації та особистісного розвитку здобувача.

Використання під час проведення семінарських занять методу самооцінювання має на меті поживлення академічної активності здобувачів, підвищення їх особистісних компетенцій та перетворення освітнього простору в конкурентне середовище.

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Для організації ефективної освітньої траєкторії доцільно під час семінарських занять використовувати групові моделі роботи здобувачів. Методика роботи в підгрупах здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях у закладі вищої освіти може варіюватися залежно від конкретної мети заняття та структури навчального плану. Однак основна мета полягає в тому, щоб забезпечити активну участь кожного здобувача у навчальному процесі, поглибити його розуміння матеріалу та сприяти розвитку навичок критичного мислення та міжособистісної комунікації. Зазначений принцип проведення занять відповідає сучасним вимогам до методології викладання історії України в навчальних закладах: наративне викладання, осмислення сприйняття, спонукання до осмислення історичних фактів та подій.

Для проведення заняття навчальну аудиторію рандомно поділяють на підгрупи, яким пропонують виконати завдання, результат виконання трансформується в аудиторне оцінювання. Формат проведення – групові дискусії: під час дискусії здобувачі можуть обмінюватися думками, аргументами та долучати різні погляди. У кінцевому форматі здобувачі повинні презентувати на розгляд аудиторії напрацьований у підгрупі проєкт.

Мета проведення заняття: дати змогу здобувачам зануритись у світ історичних подій крізь призму аналізу конкретних прикладів джерельної інформації. Її аналіз повинен підштовхнути здобувачів до пошуку власних креативів в інтерпретації історичного минулого.

ТЕМА 1. НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Предмет, мета, завдання та структура курсу. Історія та культура України як наука та навчальна дисципліна. Інтердисциплінарні зв'язки курсу «Історія та культура України» з філософськими та соціально-гуманітарними дисциплінами. Місце і значення дисципліни в системі вищої освіти. Проблематика хронології української державності. Нове бачення державного та історичного розвитку країни. Плюралізм у висвітленні історичних подій. Ментальність як парадигма державності. Джерела з історії та культури України.

Сутність і зміст поняття «культура». Функції культури. Структура культури, її форми; роль культури, зокрема національної, в житті суспільства.

Культура і цивілізація. Основні історичні типи культури світового соціокультурного процесу. Основні етапи розвитку української культури.

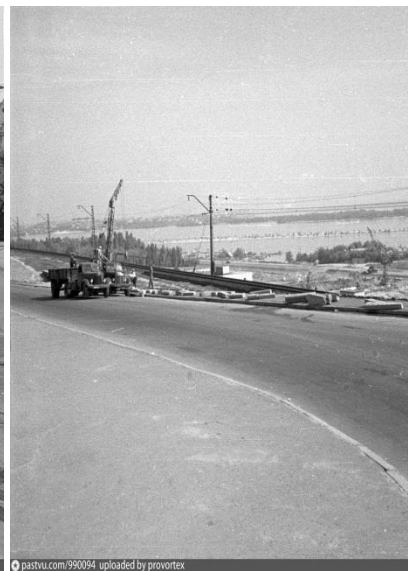
Культура і суспільство. Культура та історичний процес. Культура як форма суспільної свідомості певного періоду розвитку людства. Питання соціокультурної динаміки. Прогрес в культурі. Поняття культурної еволюції та культурної революції.

Українська історико-культурологічна думка. Усвідомлення українцями самотності своєї культури. Концепції культури та культурного розвитку українського народу в працях українських науковців, громадських та культурно-мистецьких діячів.

Вправа 1.

Розглянувши добірку фото м. Дніпро різних років (на вибір можна запропонувати фото 1970-х та 1980-х років), здобувачі повинні проаналізувати:

1. Архітектурні стилі міських забудов.
2. Розвиток міської транспортної інфраструктури.
3. Особливості повсякденного побуту містян.

Вправа 2

Використовуючи мапи (зображення у додатку), зробіть ретроспективний аналіз змін адміністративних кордонів держави України протягом різних періодів її існування.

ТЕМА 2. КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІV ст.)

Утворення держави Русь. Культурна столиця Русі – Київ. Запровадження християнства, його вплив на культуру. Візантійські традиції в культурі Русі. Нова християнська княжа культура та язичницький світоглядний фундамент народної традиції. Церковнослов'янська книжна мова (Кирило та Мефодій) та розвиток писемності, освіти. Піднесення правової культури («Руська правда» Ярослава Мудрого. Традиція літописання, література: «Слово про Ігорів похід». Героїчні образи усної народної творчості.

Софійський собор у Києві – перлина давньоукраїнської архітектури. Архітектура Києва («Золоті ворота», собори та церкви, Києво-Печерська лавра), інших княжих центрів (Чернігова, Володимир-

Волинського, Новгороду тощо). Церковна культура: іконопис, книжкова мініатюра.

Удільна роздробленість Київської Русі. Організація державної влади та економічний розвиток Галицько-Волинської держави. Піднесення культури Галицько-Волинського князівства в кінці XII – в першій половині XIV ст. Історичне значення Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

Вправа 1

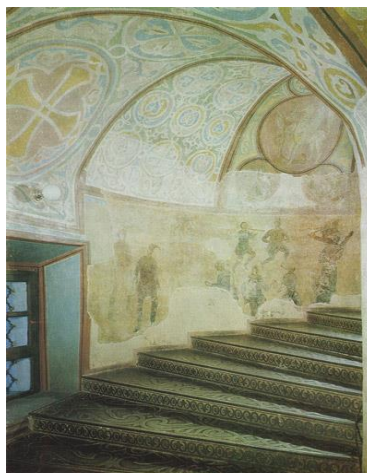
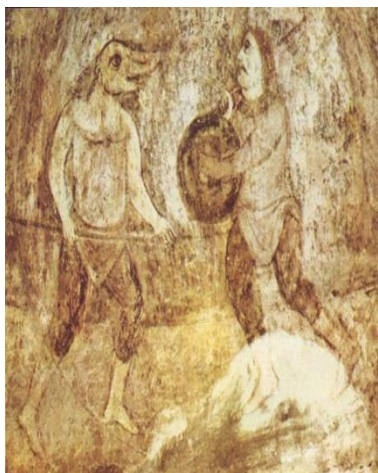
Побудуйте систему взаємопов'язаних фактів, базуючись на причинно-наслідкових процесах, для обґрунтування теорій походження Київської Русі:

- 1) релігійна теорія;
- 2) економічна теорія;
- 3) правова теорія;
- 4) психологічна теорія;
- 5) політична теорія;
- 6) пропозиція від здобувачів.

Під час проектного обговорення здобувачі повинні навести реальні факти історичного минулого та сформулювати логічно-послідовний зв'язок між ними. Презентація фактів повинна переконати аудиторію в аргументованості власної концепції.

Вправа 2

Досліджуючи фрески, які збереглися у Софії Київській, зробіть доповідь про світське життя княжого палацу та особливості раньохристиянського світогляду часів Київської Русі.

ТЕМА 3. ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКА ДОБА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. ВИЗВОЛЬНА БОРТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ. УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО

Українські землі в складі Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої. Польська експансія, асиміляція староруських княжих родів. Боротьба українського народу за збереження культурно-релігійної ідентичності. Берестейська унія: причини та наслідки.

Культурно-національні рухи в Україні. Львівський «Ренесанс» в Україні XVI ст.: нові гуманістичні, просвітницькі ідеї (Юрій Дрогобич тощо). Зростання ролі міст, братства і православні школи, захист національної культури від польсько-католицьких впливів, полемічна література. «Острозька академія», провідні діячі освіти та літератури. Народний героїчний епос, кобзарство, козацькі думи.

Книжкове мистецтво. «Пересопницьке Євангеліє» як видатна пам'ятка старої України. Виникнення друкарства, роль Івана Федорова у становленні українського друкарства.

Визначна роль Києво-Могилянської академії в культурі Східної Європи, видатні діячі та випускники академії. Досягнення української освіти. Вплив української культури на московську. Діяльність українських церковних та культурних діячів у росії: Ф. Прокопович, Д. Туптало тощо. Взаємозв'язки руської та західноєвропейської середньовічних культур, готичні впливи в культурі України-Русі. Стародавні замки та фортеці, оборонна архітектура. Церковні розписи та іконопис.

Козаччина як культурне явище та вирішальний фактор розвитку української історії у XV – XVII ст. Національно-визвольна боротьба під проводом Б. Хмельницького. Козацькі літописи та історичні хроніки. Козацький побут, народна картина «Козак Мамай». Д. Яворницький про запорозьке козацтво.

Стиль бароко в українській культурі: основні регіони, характерні особливості. Стиль українського, козацького бароко – золотий вік українського мистецтва. Іван Мазепа як меценат. Мурована та дерев'яна архітектура: типи храмів, видатні пам'ятки, визначні архітектори: І. Григорович-Барський, С. Ковнір тощо. Новомосковський собор на Дніпропетровщині – шедевр народної дерев'яної архітектури.

Барокова література та «шкільна драма». Історичні пісні та думи. Піднесення музичної культури: Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель. Розквіт гравюри, іконопису, портретного живопису (парсуни). Філософська думка: Григорій Сковорода. Видатні українці в російському живописі: Д. Левицький, В. Боровиковський тощо. Останній спалах

українського бароко (рококо) в часи гетьмана Кирила Розумовського. Палац у Батурині.

Вправа 1

Використовуючи наявні правові акти того часу напишіть листа від імені українського селянина (місце проживання на вибір здобувачів) з описом його повсякдення.

Вправа 2

Від імені членів конкретного братства (місто на вибір здобувачів) потрібно написати листа з описом особливостей функціонування братської системи.

Вправа 3

Від імені православного священника написати листа до католицьких священників з обґрунтуванням необхідності збереження православ'я на територіях колишньої Київської Русі. Лист виконати у стилі полемічної літератури.

Вимоги до листів:

- 1) збереження історичного фактологічного контексту;
- 2) обов'язковий аналіз соціально-економічних та культурно-освітніх сфер життя українського суспільства;
- 3) довільна літературно-художня форма;
- 4) безособистісні та безадресні.

Вправа 4

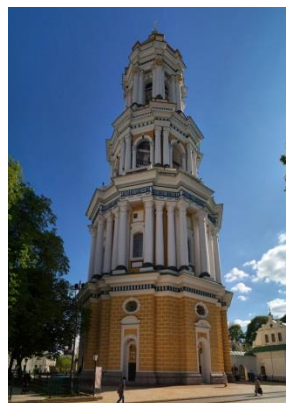
Використовуючи норми міжнародного права того часу та його практичну реалізацію у сфері міждержавних відносин надайте обґрунтовану позицію доцільності пошуку альтернативних союзників Гетьманщини з боку Б. Хмельницького та І. Мазепи.

Відповідь повинна містити аналіз московсько-українських міждержавних відносин, практик укладання союзницьких договорів українськими гетьманами та конкретними прикладами у сфері міждержавних відносин того часу. У продовження відповіді, за допомогою рольового сценарію, презентуйте перемовини між гетьманами України та їх потенційними союзниками.

Вправа 5

Дослідіть архітектурні стилі, які використовувались у м. Львів та м. Київ, охарактеризуйте різні культурно-стильові течії бароко.

Вправа 6

На прикладі Хотинського укріплення на Дністрі та Луцького замку (XII–XVI ст.) схарактеризуйте зміни, що відбувались у фортифікаційному будівництві.

Вправа 7

Наведіть аргументи на підтвердження тези про демократичні традиції суспільного устрою Запорозької Січі та проведіть паралелі із особливостями сучасною українською демократією. Можна використовувати візуальний матеріал та документальний опис сучасників.

Опис козацької ради на Січі австрійським дипломатом Еріхом Лясотою (1594 р., червень)

[...] Ми прибули до острова Базавлук, розташованого біля рукава Дніпра поблизу Чортомлику або ж, як тут кажуть, Чортомлицького Дніприща, на відстані приблизно 2–3 милі. Там козаки мали тоді свій табір. Кілька найзначніших було вислано назустріч нам, щоб привітати нас од імені всього товариства. А коли ми прибули, нам віддали салют з важких гармат. Коли ж ми прибули до берега, то нас одразу провели до Кола. Оскільки ж декілька днів тому, власне 31 травня, гетьман Богдан Микошинський з 1300 людьми на 50 човнах вирушив на море, ми сказали, щоб у Колі було повідано про те, що ми дуже втішені, знайшовши тут рицарське товариство у доброму здоров'ї. Але оскільки на місці немає пана гетьмана й частини війська, то цього разу нам не доведеться виконати наше посольство і хотіли б його відкласти аж до щасливого прибуття гетьмана й решти. Вони на це погодилися, у зв'язку з чим ми пішли до наших наметів, які вони називають кошами і які зроблено з лози та обкладено кінськими шкурами з огляду на дощі. [...]

Рано нас відвідав гетьман з кількома із своєї старшини. Пополудні вислухали московського посла, котрий, крім передачі подарунків, запропонував публічно на Колі те, про що допіру розмовляв зі мною в дорозі. Але перед вислуханням гетьман прислав до нас з Кола [вістовця] і просив, щоб ми не вважали це за образу, що московському послу перед нами дають аудієнцію, бо вони добре знають, що Його Цісарська Мость є найважливішим серед усіх інших християнських владців і тому насамперед його послам слушно належить вислухання. Оскільки ж припускали, почасті й знали, що в перетрактаціях московського посла може бути згадано і Його Цісарську Мость, то вирішили за краще вислухати насамперед його.

Ми мали аудієнцію і виклали в Колі писемно те, що нам довірено сказати про вербування [козаків]. У відповідь на це нас попрохали, щоб ми відійшли, після чого віддані нами листи було публічно читано; [потім] зажадали, аби кожен висловив свою думку. Коли ж, однак, усі і на перший, і на другий заклик гетьмана вперто мовчали, то поділилися, як на те в них є звичай, коли трактують про щось важливе, і створили два Кола. В одному була старшина, у другому – звичайне поспільство, котре називають черню. А коли між собою наладилися, врешті і чернь звичними криками ухвалила, щоб піти на службу Його Цісарській Мості, на знак чого кидали шапки догори, а потім побігла до другого Кола, до старшини, і погрозила їм, що коли вони будуть проти, то

повкидають їх у воду і потоплять. Однак старшина теж швидко погодилася, та й не могла протривитися черні, котра є чисельніша, сильніша, згуртованіша і не терпить жодного заперечення, коли її розгнівати. Єдине, чого прагнула старшина, так це обговорити з нами умови. Для цього обрала 20 представників і знову нас було закликано до Кола. Згадані представники всередині великого Кола знову утворили мале Коло, сідаючи на землю і, довго радячись, попрохали нас, аби й ми до них приєдналися. Ми вчинили це й сіли всередині між ними. Тоді нам сказали, що вони хочуть служити Його Цісарській Мості і віддати йому [своє] життя. Що стосується пункту, аби вони рушили на Молдавію, там переправилися через Дунай і напали на турецькі землі, то вони самі по собі не мали нічого проти цього, але є великі труднощі, які їх від цього утримують і навіть дуже [їм] заважають.

По-перше, вони не мають ні для себе, ані для гармат достатньо коней. [...] Потім, що не можуть з такою маленькою купкою у 3000 людей зважитися на похід у Молдавію, тим більше, що [молдавському] господареві не можна занадто довіряти, а молдавани за своєю природою є народом непостійним і зрадливим, а їхня невірність добре відома козакам. По-третє, за таку малу винагороду вони не можуть пристати на ті умови, які ми їм пропонуємо, не можуть погодитися й зобов'язатися на цей вид служби і покластися на непевну долю у такій далекій дорозі.

Крім того, вони просять вказати на засоби й спосіб здобуття коней. Чи не міг би я випросити у брацлавського воєводи кількесот коней для них і для гармат, бо не в їхньому звичаї служити й вирушати у непевний похід. [...] Вони знову сказали, що свідчать перед Богом, що всі з усією охотою наймуться на службу Його Цісарської Мості, але ж я чув від них про їхні труднощі і про поважні причини, через які вони цього разу не можуть вирушити у таку далеку путь. А щоб однак Його Цісарська Мость могла пересвідчитися в їхній найпониженішій зичливості, то вони хочуть невдовзі послати до нього своїх послів і дати їм повноваження на укладення з ним угоди в справі їхнього утримання; тим часом вони роздобудуть коней, також і вдома не байдикуватимуть, а вирушать на море служити Його Цісарській Мості. [...]

Потім, коли осавули, котрих можна вважати за керівників в ранзі поручників, пішли до великого Кола й повідомили про це інших, чернь знову відокремилася і утворила своє Коло. Після наради вона знову з урочистими криками й киданням шапок догори висловила згоду. Коли ми після цього всього вийшли з Кола, то [вони] почали бити у військові бубни, сурмити й дали близько десяти залпів з великих гармат, а вночі пустили кілька рац. Потім того ж вечора кілька неспокійних голів разом з тими, котрим там добре ведеться, як-от ключовники та ті, котрі мають власні кораблі або човни, пішли до поспільства і, бігаючи від куреня до куреня, переконували їх, що дорога є далекою і небезпечною й просили, щоб добре подумали над тим, що чинять, щоб самі себе не ошукали потім. Винагорода, яку їм прислано, є мала й погана, отже неможливо (бо серед них є чимало бідних товаришів) йти в таку далеку путь і утримати себе [за такі гроші]. [...] Отакими й подібними до них словами

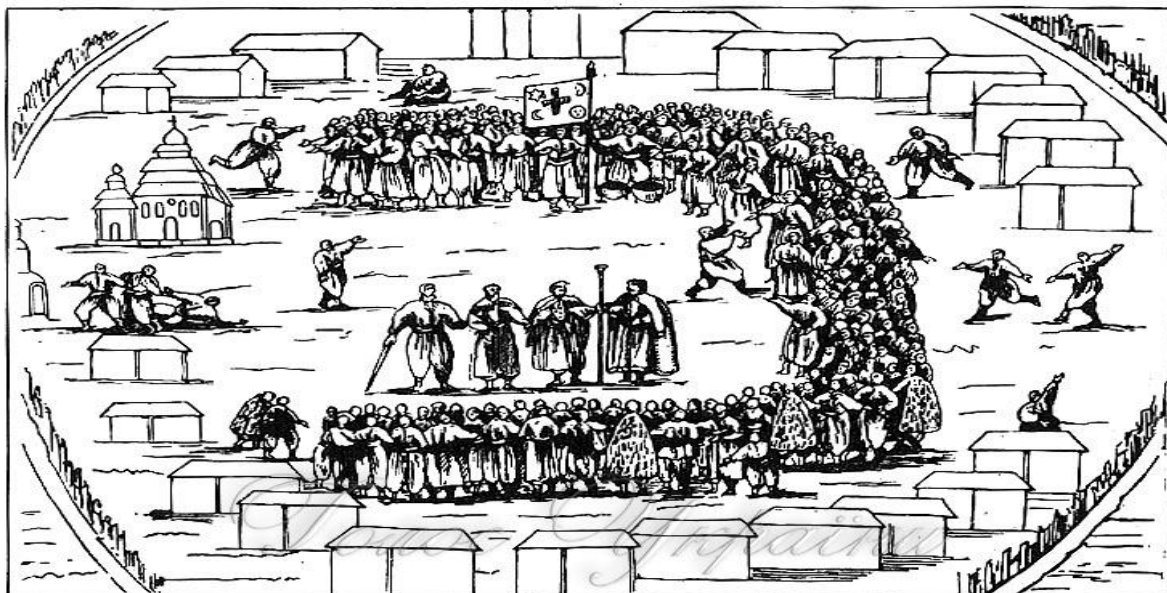
було схвильоване поспільство, а коли наступного дня, а саме 21 червня, ранесенько прийшли знову до Кола, то вже прагнули зовсім іншого, а саме: вони на таких непевних умовах не можуть вирушити у путь, бо не знають, чи гроші ті є напевно, чи їх нема, чи знов-таки, хто їм дасть ці гроші, бо в цій справі з боку Його Цісарської Мості не доручено [дати] їм жодного листа. [...] Я показав їм цісарську інструкцію, скріплену печаткою. Коли знову прийшли з відповіддю до Кола, постійно стоячи на своїх пропозиціях, гетьман разом з кількома із старшин, особливо Лободою, котрий колись був їхнім гетьманом і під його керівництвом вони знищили Білгород, просив їх і закликав, щоб добре зважили те, що чинять, і не відкидали офірованої їм цісарської ласки й зичливості, яку вони повинні вважати за велике щастя, бо стануть великим посміховиськом у багатьох, коли в такому славному намірі проти одвічного ворога християнського імені не наймуться на службу і не захочуть вирушити [у похід] на ласкаве жадання такої високої величності. Однак вони й надалі дотримувалися свого погляду. Тоді гетьман розгнівався, у Колі зрезигнував од влади і зрікся гетьманства, кажучи, що не хоче й не може бути їхнім гетьманом, бо вони так мало дбають про честь, славу і добре ім'я. Тоді Коло розійшлося.

По обіді осавули знову закликали товариство до Кола, подекуди й зганяли їх туди киями. Тоді насамперед попрохали Микошинського, щоб він знову прийняв гетьманство, що той і вчинив. Після того всього почали дискутувати над багатьма дивними справами. [...]

Вранці знову скликали Коло і прислали до нас, до нашого приміщення, кількох представників, повідомляючи нас, що ми не маємо цього так розуміти, як нібито вони не хотіли піти на службу Його Цісарської Мості, але що ми, напевно, самі знаємо, що козаки погано забезпечені кіньми; якби цієї єдиної нестачі не було, добре знали б, що чинити. На це я відповів їм, що хотів би написати деякі умови, які міг би обговорити з ними і надіслати до Кола. У відповідь на це вони знову пішли до товариства і повторили їм мою думку, після чого розійшлися. Тим часом я наказав написати свої кондиції, що вони також вчинили, і викласти в письмовій формі, в який спосіб цього разу вони бажають служити Його Цісарській Мості. Коли по обіді знову прийшли до Кола, то не хотіли чекати, доки я дам їм свої умови, але одразу кількох із свого середовища прислали до мене і вручили мені свої умови в письмовій формі. [...] У відповідь я повернувся з Кола до своєї хати і просидів там цілий день. Оскільки я знав, що їх не можна прихилити до чогось іншого, то переказав їм наступного дня, 24 червня, відповідь на подані мені ними кондиції. [...]

У відкритому Колі, в центрі якого стояли і маяли прапори Його Цісарської Мості, я вручив їм 8000 дукатів золотом. Вони одразу розстелили на землі кілька татарських кобеньків, або плащів, які мають звичай носити, поклали на них гроші і наказали їх перелічити кільком зверхникам. Після всього того я пішов до своєї хати, а вони залишилися ще на якийсь час. Протягом наступних днів збиралися старанно в Колі і врешті вирішили дещо інше, а саме: Хлопицького пошлють не до Його Цісарської Мості, а до

Великого Князя Московського; на його місце обрали й делегували Саська Федоровича та Микифора, котрі мають разом зі мною вирушити до Його Цісарської Мості, щоб укласти з ним угоду про службу і утримання. Тим часом однак у них має залишитися пан Якоб Генкель, щоб потім він міг доповісти Його Цісарській Мості про те, що вони в цей період у службі Його Цісарської Мості вчинили. Похід на татар на Прекоп, чи як вони то по-русинськи звать – Прекоп, також відклали до іншої оказії.

Вправа 8

Визначте та порівняйте між собою особливості світогляду людини часів Ренесансу та Бароко.

Ренесанс	Бароко

ТЕМА 4. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ ДВОХ ІМПЕРІЙ – РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.). НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Соціокультурні доміанти розвитку українського суспільства у XIX ст. Відтік представників національної еліти з українських земель до росії та зворотньому напрямі.

Російська політика щодо української культури. Шляхи розвитку національної освіти, подальші імперські утиски та русифікація, «циркуляри» російського уряду щодо української мови та культури.

Освіта та наука, перші університети: Харківський, Київський, Одеський. Доля Львівського університету. Наукова, громадська та культурно-просвітницька діяльність періоду «національного відродження»: українознавчі та історичні дослідження, діяльність «Кирило-Мефодіївського братства» та «Руської трійці».

Класична українська література (від І. Котляревського до І. Франка). Український романтизм та реалізм. М. Гоголь та Україна. Роль Т. Г. Шевченка в духовному становленні нації, його поетична та образотворча спадщина.

Діяльність українських громад, видавництв, «Просвіти». Розвиток суспільно-історичної думки та науки. Українська музична культура XIX ст.: становлення національної опери, «Перемиська школа» Західної України, роль М. Лисенка в розвитку національної музики. Кобзарство: Остап Вересай. Становлення українського національного театру в XIX ст.: від шкільної драми до професійного театру корифеїв (М. Кропивницький, брати Тобілевичі).

Образотворче мистецтво, українські «передвижники». Україно-російські зв'язки: І. Рєпін та Україна. Нові тенденції в мистецтві початку XX ст. Європейські художні стилі і напрями XIX – XX ст. в літературі та мистецтві України.

Розвиток архітектури в XIX ст. Меценати України. Розвиток українських земель в умовах Австро-Угорської імперії. Греко-католицька церква та її роль у національному відродженні в Західній Україні. «Стрілецький рух». Становище українських земель у межах двох імперій напередодні Першої світової війни.

Вправа 1

Використовуючи наявні правові акти того часу, напишіть листа від імені українського селянина (російська та Австро-Угорська імперії) з описом організації його життя після відміни кріпацтва. Зробіть порівняльний аналіз цих процесів у цих двох імперіях.

Вправа 2

Від імені українських студентів (російська та Австро-Угорська імперії) потрібно написати листа з описом особливостей функціонування освітньої системи.

Вправа 3

Від імені представника громадсько-політичної організації (на вибір здобувача) складіть прокламацію до українського народу з вимогою виборювання національно-культурних свобод.

Вимоги до листів:

- 1) збереження історичного фактологічного контексту;
- 2) презентація та аналіз через історичні факти соціально-економічних та культурно-освітніх сфер життя українського суспільства у складі різних державних утворень;
- 3) довільна літературно-художня форма;
- 4) безособистісні та безадресні.

Вправа 4

За живописом С. Васильківського відтворіть побут українського села та охарактеризуйте візуальні образи українців, зображених на картинах.

Вправа 5

Ознайомтеся з поданими документами. Опишіть історичні умови їх ухвалення, світоглядні позиції авторів. Визначте еволюцію громадсько-політичної діяльності в контексті зазначених документів.

Уривок із «Книги буття українського народу» (1845 р.)

[75–76] І Україна, поєднавшись с Польщею як сестра з сестрою, як одно плем'я слов'янське також з другим люд [ом] слов'[янського] братства]; вони не сотворили, ні царя, ні пана, а сотворили братство – козацтво, куди кожний пристав[ав], був би він пан чи невольник, аби християнин]. Там усі були рівні і старшини вибирались і повинен був слугувати всім і за всіх працювати. І жодної помпи, ні титула не було між козаками. [78] І постановило козацтво

оборонять віру святую і визволяти ближн[іх] своїх із неволі. І так гетьман Свирговс[ький] ходив оборо[няти] Волощину і не взяв червінці, котрі йому давали, а взяв тільки кухву вина, що послали брати по-братерськи. І так Сагайда[чний] ходив Кафу руйн[увати] і визволив із темниць тільки десять тисяч невольник[ів] з віри пропасниці. [...] [80] І день со дня більше росло і умножалось козацтво, і незабаром були б усі на Україні козак[ами], себто вільні і рівні, не мали над собою цар[я] і пана, тільки бога єдиного.

[81] І не хотіла Україна іти услід язиків, а держалась закону божого, і всякий чужестран[ець], заїхавши туди, дивувався, що ні в одній стороні на світі не було такого брат[ст]в[а], такої віри, нігде муж не любив так щиро своєї жони, а діти родителів.

[82] І коли пани та ієзуїти хотіли насильно повернуть Україну під свою владу, щоб україн[ці]-христия[ни] повірили, буцім і справді усе так і єсть, що папа сказав, тоді на Україні з'явилися братств[а] такі, як були у перш[их] християн, і пан записув[ався] у брат[ство], і мужик і називались братами. Таке братств[о] було і в Луцьку, і в Києві, і потім Львові. [83] Але панство побачило, що погано йому буде, взяло зараз мучить людей, брат[ів] своїх, нарікл[о] невольниками, не допускало в козацтво, драли пани шкури в людей, варили в котлах дітей і ругались над вірою і продавали жидам на заріз, як скотину, і примучили козаків, поробили коз[аків] кріпаками, так що думали, що воно вже пропало, козацтво. [86] Але не скоро так думалось, козацтво піднялось, а за ним весь народ – вибили і прогнали панів, і стала Україна, земля козацька, єсть то вольне, бо всі були вільні й рівні.

[87] І хотіла Україна тоді знову жити по-братерсь[ки] з Польщею, але Польща жадним побитом не хотіла покинути своє панство.

[88] Тоді Україна пристала до Московщини, як країна слов'янська до слов'янської, як єдин люд слов'я[нський] до друг[ого] слов'янського, так щоб жити укупі, зарівно, як колись буде віки між слов'янсь[кими] людьми. [89] Але скор[о] побачил[а] Україн[а], що попалась в неволю, вона по своїй простоті ще не знала, що то єсть цар, а цар московський значе усерівно, що ідол і мучитель. [90] І одбилась Укра[їна] од Москов[щини] і не знала бідна, куди їй схилить голову.

[91] Бо вона любила і Польщ[у], і Москов[щину], як братів своїх і не хотіла з ними розбрататися, хотіла вона, щоб всі три жили вкупі в союзі, теж щоб були три Річі Посполиті, а з всі[х] трьо[х] вкупі були б одною.

[92] Але сього не второпали ні ляхи, ні москалі. І бачать ляхи і москалі, що нічого не зроблять з Україною, і сказали між собою: не буде вона ні тобі, ні мені, роздерли її пополам, по ліву сторону Дніпра москал[еві], по праву — ляхові. [93] І билась Україна літ п'ятдесят, а єсть се святішая і славнішая борба за свободу, яка коли-небудь була на світі, а розділ України єсть саме негодне діло, яке колись було на світі.

[94] І вибилась із сил Україна, і вигнали ляхи козацтво з правої сторони Дніпра, і положили Укра[їну] [в] тугу, і запанували над бідним остатком вольного народу.

[95] А на ліві[й] стороні ще держалось козацтво, але в неключ[имой] держ[аві] Московський], а потім петерб[урзького] імператора, бо цар Петро положив сотні тисяч коза[ків] в канавах і на костях їх збудув[ав] собі столицю.

[96] А цариця Катерина – німка, курва всевітна, безбожниця явна — доконала козацтво; бо, одобравши тих, котрі були в Укра[їні] старш[ими], понадавала їм вольних брат[ів] і поставали одні панами, а другі невольниками. [97] Так пропала Україна, але так здається.

[98] Вона не пропала, бо вона не знала ні царя, ні пана, а хоч був цар, єсть так чужи[й], і хоч були і єсть пани, так чужі, хоча ті пани і з укра[їнського] роду, однак не говорили по-українськи, суть виродки, а справжній] українець, не любить ні цар[я], ні пана і зна[є] одного бога. Так і перше було, так і тепер.

[99] І Слов'янщина хоч і терпіла і терп[ить] невол[ю] от царя і панства, однак і цар, і пани у них не словенські], а німецьк[і], або татарські, бо од чужих забігли, щоб розво[дити] панство, а правд[иві] слов'яни не жаліють ні царя, н[і] пана, приз[нають] одно[го] бога. Тим не пропали слов'яни, не пропала і Укра[їна].

[100] Лежить у могилі Україна, та не мертва, бо уже прихо[дить] голос і пробудить.

[101] І перший раз вона пробуд[илась], і крикнула, і одізвався крик її в Польщі, і зібрались поляки на сейм 3 мая, і постановили], щоб усі в Речі Посполит[ій] були рівні і вільні і незале[жні] б ні [од] царя, ні пана, а знали б одн[ого] бога.

[102] Але сусіди не допустили до того Польщу і розірвали її, як Україну. [103] Так її було і треба, бо раз за те, що вона зробила Україні, те їй зробилось, а друге за те, що ляхи не знали, що їм таку думку дала Україна, що в гробі лежала.

[105] А в друг[ий] раз вона прокинулась і крикнула, а одізва[лось] [в] глибин[і], в Петербурзі 14 дек[абря] 1825 года, і умислили сам[і] пан[и] одріктись свого панства і царя, і позн[ать] одн[ого] бог[а]. [106] Але деспот не допустив до того свободно, їх пов'язали, одн[их] потягнули на шибеницю, других закатували в копальня[х], третіх замучил[и] в Сибір[у], а отдель[них] же заріз[али] черкеси. Так і треба було, бо й ті не лучче знали, що думка принес[ена] до їх з України.

[108] І в трет[ій] раз во[на] скоро прокинеться і крикне на всю широку Слов'янщ[ину], і почують крик її.

[109] І встане Україна, і буде непідлеглою Річ[чю] Посполитою в союзі слов'янським.

І тоді звершиться та й писаніє: «Камень его же не брего[ша] зиждуш[іі], то і бисть во главу угла».

З програми «Громади» (1880 р., вересня 1)

Від 1877 р. виходить в Женеві безстроковими книгами українська збірка «Громада», порядкована М. Драгомановим. Одтепер «Громада» стане виходити в строк, що два місяці, книжками по шість листів. Разом з тим впорядкування її візьмемо на себе ми троє, котрі підписані нижче: М. Драгоманов, М. Павлик і С. Подолинський.

Ми знаємо, як то тяжко братись за письменне видавництво на українській мові, та ще й за кордоном нашої країни. Ми мусимо обертатись до народу, котрий не має державної (політичної) самостоячості, котрого розірвано між двома великими царствами: Росією й Австро-Венгією і котрому через те зовсім не можна проявити свою волю в своїх справах. До того ж ми, – невеличка купка українських громадівців (соціалістів), відбита од своєї країни й без найменшої змоги прикладати безпосереднє наші думки до праці серед нашого народу. [...]

Україною ми звемо всю сторону від верху р. Тиси в теперішнім Венгерським королівстві, на заході сонця, до р. Дону на сході й Кубанську землю в теперішнім Російським царстві, – від верху р. Нарева на півночі до Чорного моря на півдні, – усю ту землю, де гурт народу говорить українською мовою. [...] Всякому народові шкодить неволя під чужими людьми, а з другого боку серед громад не мусить бути непрацюючих станів, а мусять вони складатись з самих здобувачів. Ось через що майже все одно: чи увільнити Україну од панування чужинців, чи увільнити громади українських здобувачів од непрацюючих станів: і так, і так пани всяких пород повинні хоч усі стати робітниками, хоч покинути Україну. Інша річ працюючі громади волошські, болгарські, сербські, грецькі, московські, мазурські (польські), виселки німецькі, ремісники польські, жидівські й інші, що живуть у нашій країні: вони мусять мати в усьому рівне право й однакову волю з українцями, їх товариства й громади будуть вільні од усякого примусу до звичаїв чи мови українського гурту, матимуть волю закладати свої школи: нижчі, середні й вищі, й волю приставати до всякої спільності з гуртом тих народів, од котрих одійшли до України ті громади, виселки й товариства.

Такі працюючі чужинці будуть для українців узлами, котрі прив'язуватимуть їх до всіх сусідніх пород (націй), з котрими українці повинні приступати до великої всепородною вільною спілки (інтернаціональної федерації). Самостоячість (автономія) політична громади єсть, по нашій думці, воля кожної громади признатись до того народу й приступити до тієї спілки, до котрої вона сама схоче, а також воля конче по-своєму впорядкувати всі справи серед себе й усі свої стосунки до других громад.

II. У справах господарських (економічних) ми бажаємо:

5) Щоб усі сили природи й струменти, що потрібні для здобутку корисних людям речей, себто: земля, вода з усім, що в них є, машини й фабрики і т. п. були просто в руках товариств і громад хліборобських і робітницьких і щоб люди не мусили продавати свою працю в найми панам та багатилям, а робили

просто на себе. Ми думаємо, що спільна, або гуртова власність і спільна, гуртова й праця доконче корисніша для людей, ніж осібна, але ж разом думаємо, що те, яким способом перемінити осібну власність (собину, батьківщину) на гуртову, а далі, як упорядкувати спільну працю і як ділити вжиток од неї, це мусить залежати від доброї волі кожного товариства й кожної громади. Певно, що розвага й проба (практика) над потребами господарськими навчать осібні громади не тільки спільності праці (кооперації) й розумному поділу вжитку од неї посеред самих громад, але й проміж громадами цілих країн і на цілому світі.

III. В справах освітніх (культурних) ми бажаємо:

б) зросту випробованої (позитивної) науки про речі природні й громадські, а також уміlostів з тією наукою зв'язаних. Ми думаємо, що така наука й уміlostі (словесні, театр, малярство, різьба, музика) замінять зовсім теперішні віри, через котрі люди стільки ворогували й ворогують проміж себе. Поки ж це настане через вільну науку й проповідь, то ми думаємо, що кожній людині [і] товариству треба залишити волю держатись такої віри, якої вони хочуть, з тим тільки, щоб прихильні до кожної віри (християне, жиди, магометанці й т. д.), й до кожного брацтва (штунди, шалопути й інші) содержували свої церкви й попів на свій кошт, щоб навіть на це не було й громадських податків, ані громадської праці, а кожний давав би на це від себе, коли сам забажає.

[...] Нігде й ніколи докорінні зміни громадського життя не робились тільки мирним поступом. На Україні, ще може менше, ніж деінде, можна сподіватись, щоб начальства й панства по волі зреклись свого панування й через те простому народу на Україні не обійтись без оружного бою й повстання (революція). Тільки це повстання передасть у руки хліборобських і робітницьких громад і товариств сили природи й струменти, потрібні для здобутку. Щоб же старі панські стани й начальства не змогли потім захопити в свої руки знов що з громадського добра й не поновили свого панування, — треба, при першій случай, скасувати державне військо й позаводити громадське козацтво (міліцію), в котрому б кожний громадянин мав оружжя і знав з ним обертатись. [...]

Ми щиро просимо до праці в «Громаді» всіх людей і товариства на Україні, котрі згожуються з нашими думками, хоч би вони не належали до народу української мови. [...] Найбільш ми просимо всіх письменних людей по громадах на Україні докладно писати нам про всі громадські справи й порядки, про всі неправди, які діються робочим людям по селах і містах. Все це ми будемо зводити до купи й пускати в світ через наш, а при потребі й случай і через інші європейські часописи одних з нами думок. [...]

ТЕМА 5. УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ХХ ст. – НА ШЛЯХУ ДО СУВЕРЕННОСТІ

Основні досягнення та суперечності культури ХХ ст. Глобальні інтеграційні процеси у світовій культурі. Тоталітарні режими і культура, українська культура радянського періоду: демократія і культура, боротьба за національну культуру і сталінський терор.

Основні етапи розвитку української культури ХХ ст.: періоди підйому («українізації») та хвилі репресій і утисків.

Умови історичного розвитку України та її культури в Радянському Союзі. Декларація про утворення СРСР (1922). Стан економіки, голод 1921–1923 рр., перехід до НЕПу. Колективізація та індустріалізація. Голодомор 1932–1933 рр. Основні політико-історичні етапи історичного розвитку України в ХХ ст. Здобутки та втрати України за радянських часів; основні історичні процеси, факти, події та імена в історії та культурі ХХ ст. Сутність політики українізації, сталінські репресії, Розстріляне Відродження. Бюрократизація політичної системи в СРСР. Західноукраїнські землі в складі Польщі, Румунії та Чехословаччини. Початок Другої світової війни, впровадження тоталітарної системи на західноукраїнських землях. Німецька окупація, жертви мирного населення, бої радянських військ на території України, партизанський рух. Закінчення війни, її уроки та наслідки.

Українська культура за радянських часів. Політика більшовиків щодо розвитку української культури. «Коренізація» та національний підйом 1920-х рр. та Розстріляне Відродження 1930-х рр. Доля церковної культури. Особливості культурного життя в західних областях України. Українська культура «сталінського часу». Метод «соціалістичного реалізму» в мистецтві. Втрати та досягнення в літературі, музиці, кіно, образотворчому мистецтві. Постать О. Довженка. Культура України в період «хрущовської відлиги». Покоління «шістдесятників»: нові явища та імена (О. Гончар, Л. Костенко тощо), нове українське «поетичне кіно».

Адміністративно-командні методи керівництва культурою «брежнєвських часів». Політика русифікації та українські діячі культури в правозахисному русі (В. Чорновіл, В. Стус тощо). Досягнення української науки в ХХ ст. Внесок України в літакобудування та космонавтику.

Національно-культурні процеси в період «перебудови» М. Горбачова. Культура української діаспори. Хвилі еміграції. Закордонні українці – визначні діячі культури: О. Ольжич, І. Багряний, С. Лифар тощо. Український авангард (К. Малевич, О. Архипенко) як

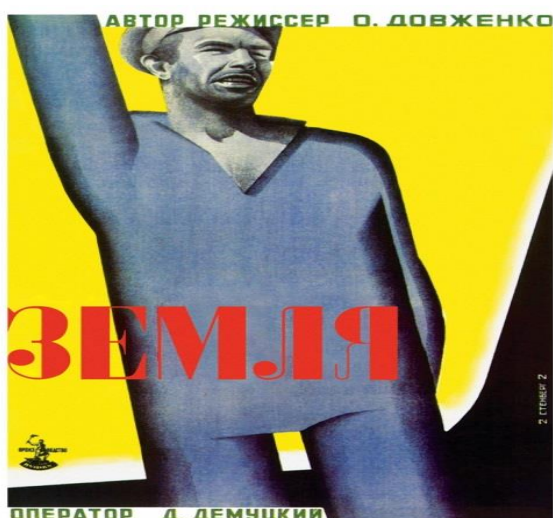
частка всесвітнього.

Етносоціальні процеси у незалежній Україні. Основні процеси, проблематика, нові культурні явища. Внесок діаспори в національне відродження та здобуття незалежності. Міжнародні культурні зв'язки.

Концепція прискорення соціально-політичного розвитку в політиці «перебудови» М. Горбачова (пленум ЦК КПРС 1985 р.). Реформи кінця 1980-х та крах радянської системи. Чорнобильська атомна катастрофа 1986 р. Рух за незалежність України в період розпаду СРСР, роль «Народного Руху України» на чолі з В. Чорноволом.

Вправа 1

Використавши українську фільмографію радянського часу, проаналізуйте характерні стильові образи головних героїв. (Наприклад, фільми: О. Довженка «Земля» та Дз. Вертова «Ентузіазм: (Симфонія Донбасу)»). Визначте якість візуальної трансформації українського суспільства в епоху радянської модернізації.

Вправа 2

Використавши радянські агітаційні плакати різних років, зробіть презентацію основних історичних подій та особливостей державної політики в різних сферах життя суспільства та громадянина, напрямів міжнародної комунікації держави. Ідеологічно-пропагандистське забарвлення каналів офіційної візуалізації.

Вправа 3

На підставі матеріалів видань «Реабілітовані історією» (регіон на вибір здобувачів) зробіть порівняльну таблицю з характерними показниками жертв політичних репресій радянської доби в Україні. Під час аналізу потрібно врахувати статтю, за якою було засуджено, вирок, термін ув'язнення за вироком та реальний, національну належність, рівень освіти, майновий стан засудженого, обставини арешту та звинувачення, наявність реабілітації.

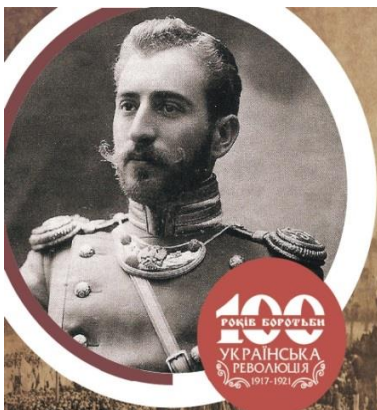
Вправа 4

Використавши тематичні зображення сатирично-гумаристичного журналу «Перець», визначте основні напрями виховної політики держави, антагонізми у внутрішньодержавному та міжнародному середовищі, пріоритетні напрями міжнародних відносин, вади та досягнення радянського будівництва, образ ворога. Презентацію проекту потрібно робити в хронологічній послідовності: за 1920-і роки, 1930-ті роки, 1940-і роки, 1950-ті роки, 1960-ті роки, 1970-і роки, 1980-ті роки. За потреби можна робити порівняльний аналіз періодів (бажана візуальна презентація журналу для наочності).

Вправа 5

Для закріплення здобувачами проблематики Української революції 1917–1921 років пропонується використати карткову гру. Здобувачам роздається (на вибір) декілька карток із зображенням безпосередніх учасників тих подій. Учасникам проєкту необхідно поєднати між собою зображені на картках історичні постаті із сферою діяльності та причетності до подій революції, визначити періоди та міжособистісну комунікацію між ними.

Командувач 1-го Українського Республіканського полку (полк імені УНР), 2-го Запорізького полку Окремої Запорізької дивізії Армії УНР. Блискуче провів Кримську операцію в квітні 1918-го. Червоні обіцяли за його голову 50 тисяч золотих рублів.

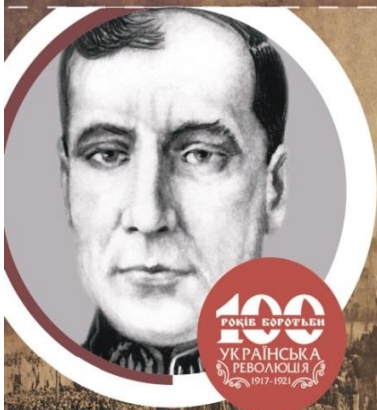
Петро Болбочан (1883–1919)

Народився в Хотинському повіті Бессарабської губернії в родині священика. Закінчив Кишинівську духовну семінарію та Чугуївське піхотне юнкерське училище.

З жовтня 1916 року у званні капітана. Від листопада 1917-го командував 1-м Українським Республіканським полком (інша назва – полк імені УНР), сформованого з вояків-українців 5-го армійського корпусу. Наступного місяця полк включено до складу 2-ї Сердюцької дивізії військ УЦР. Із лютого 1918 року був командиром 2-го Запорізького куреня Окремого Запорізького загону військ Центральної Ради. У березні переформований на 2-й Запорізький полк Окремої Запорізької дивізії Армії УНР. У квітні очолив Кримську групу Армії УНР.

Під час гетьманату отримав звання полковника. Підтримав повстання проти Скоропадського. Одразу після відновлення УНР призначений головнокомандувачем Лівобережного фронту військ Директорії. У січні 1919 року був заарештований у Кременчуці командиром Волохом, перевезений під вартою до Києва, тоді до Станіслава, де тривалий час жив під наглядом місцевої влади.

Після невдалої спроби очолити Запорізьку групу Армії УНР заарештований вдруге та засуджений надзвичайним військовим судом до страти за підозрою у намірах державного перевороту. Розстріляний у червні 1919 року біля станції Балин на Поділлі.

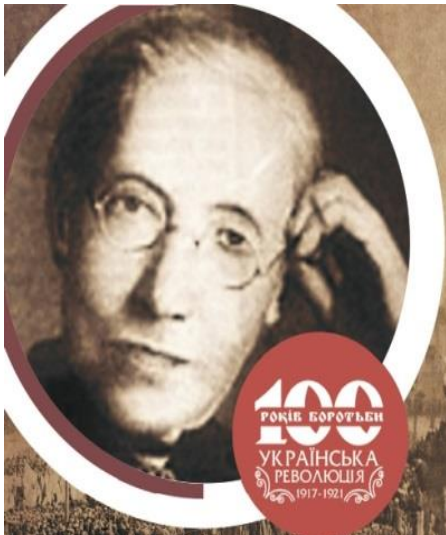
Генерал-хорунжий Армії УНР. Історики називають його українцем, що врятував Варшаву від більшовиків, за операцію “Диво на Віслі”. Представник Вищої військової Ради УНР.

Марко Безручко (1883–1944)

Народився у місті Великий Токмак Таврійської губернії (нині – Запорізька область). Навчався у Переяславській вчительській семінарії, Одеському піхотному юнкерському училищі, та Миколаївській військової академії Генерального штабу у Санкт-Петербурзі. У Першій світовій війні був начальником штабу дивізії.

Навесні 1918 року повернувся в Україну. Працював у Головному управлінні Генерального штабу як під час УНР, так і часів Української Держави та Директорії.

Із квітня 1919 року – начальник штабу Корпусу Січових стрільців Армії УНР. Із лютого 1920-го – командир 1-ї (через місяць – 6-ї Січової) дивізії Армії УНР, яка стала однією з найбоєздатніших. Уже в травні підрозділи дивізії розбили більшовиків і першими ввійшли до Києва. Але найбільшу славу їм принесла героїчна оборона Замостя в польсько-радянській війні. Захисникам міста вдалося на два дні зупинити кінноту Будьоного, завдяки чому поляки здобули перемогу під Варшавою. У грудні 1919 року інтернований до Польщі. Наприкінці 1920-го очолив штаб Армії УНР у Варшаві. У 1921–1924 роках був членом Вищої військової Ради УНР. Із 1924 року оселився у Варшаві. В 1931–1935 – голова Українського військово-історичного товариства. З початком Другої світової війни підтримував Організацію українських націоналістів. Помер у Варшаві, похований у православної частині міського цвинтаря “Воля”.

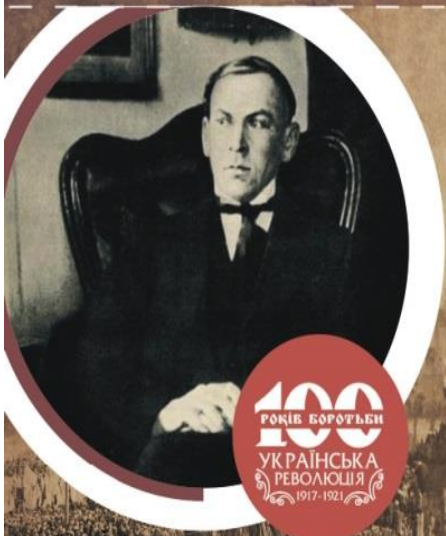
Засновниця першого в Україні дитячого садка, авторка "Українського букваря". У 1917 році входила до УЦР, активна учасниця руху за українізацію освіти, казала: "Нація народжується біля дитячої коліски. Лише на рідному ґрунті... здатна вирости національно свідомо дитина".

Софія Русова (1856–1940)

Народилася на Чернігівщині в аристократичній родині шведа і французьки. Зі смертю батьків дітям довелося дуже сутужно. Тож Софія у 15 років із сестрою Марією вирішили відкрити дитячий садок у Києві (перший в Україні). Займалася активною громадською та видавничою діяльністю: засновниця першої громадської бібліотеки в Чернігові, педагогічного журналу "Світло", видавець "Українського букваря". Її кредо у вихованні: "Нація народжується біля дитячої коліски. Лише на рідному ґрунті, серед рідного слова, пісні здатна вирости національно свідомо дитина".

Події Лютневої революції зустріла в Києві. Від просвітницьких організацій її обрали до Центральної Ради. Очолила відділ дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства освіти. Брала участь в освітянських з'їздах, очолювала Всеукраїнську вчительську спілку. На початку 1919 року з українським урядом евакуйована до Кам'янця-Подільського. Там викладала в університеті. Останні роки української державності працювала в Червоному Хресті, рятуючи українських вояків, які перебували у полоні.

У грудні 1921 року 65-річна Софія Федорівна емігрувала до Праги, де померла 5 лютого 1940 року. Там і похована.

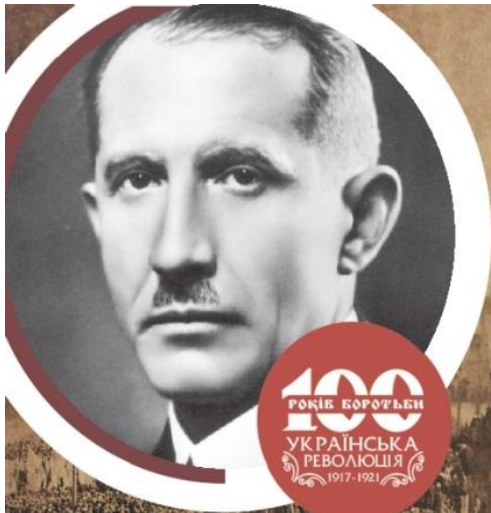
Творець державної символіки Української Держави, її стилю: малого герба, печатки, грошей, марок, цінних паперів, шрифтів. Співзасновник, а згодом ректор Української академії мистецтв.

Георгій Нарбут (1886–1920)

Народився на хуторі Нарбутівка неподалік Глухова (сучасна Сумщина) в родині нащадків давньої козацької старшини. Навчався в Глухівській гімназії, де дебютував як художник на повітовій виставці. Малярству навчався в Петербурзі, входив до об'єднання "Світ мистецтва", ілюстрував казки Ганса Крістіана Андерсена, байки Івана Крилова, брав участь у виставці "Ломоносов і Єлизаветинські часи" в Петербурзі з окремою залом на українську тематику.

Навесні 1917 року в Петербурзі увійшов до групи митців, котрі виступили з вимогами щодо охорони пам'яток старовини. У березні приїхав до Києва впорядковувати мистецькі коштовності царського палацу. Подружився із Павлом Тичиною, Лесем Курбасом, Михайлом Семенком.

Один із ініціаторів створення Української академії мистецтв, згодом її ректор. Нарбут створював ескізи військових мундирів, упаковок та етикеток для товарів, розробив поштові марки УНР, державні папери: банкноти, грамоти, листівки. Його авторству належать проекти Державного Герба і Печатки Української Держави. У 1919 році почав роботу над "Абеткою" українською мовою. Завершити не вдалося. За більшовиків працював над оформленням журналів, політичними карикатурами на білогвардійців, ілюстрував книги. Великим задумом була робота над "Енеїдою" Івана Котляревського. Встиг виконати лише одну ілюстрацію. Помер від тифу 23 травня 1920 року в Києві, похований на Байковому кладовищі.

Створив найбоездатніше формування УНР – корпус Січових стрільців. Засновник Організації українських націоналістів, що об'єднала ветеранів визвольного руху 1917–1921 років і молоде покоління борців за незалежність України. Знищений радянським агентом у Роттердамі.

Євген Коновалець (1891–1938)

Народився в селі Зашкові біля Львова. Походив із польсько-української родини. Зі студентських років відзначався активною громадсько-політичною позицією. З початком Першої світової війни мобілізований до австро-угорської армії. Під час боїв за гору Маківку влітку 1915 року потрапив до російського полону, де провів 2 роки. У 1917 році – один із організаторів формації Січових стрільців. У 1918–1919 роках командував дивізією, корпусом і групою Січових стрільців під час боїв із більшовиками та денікінцями.

Підрозділ став свого роду гвардією УНР, здобув славу в боях за українську державність. При цьому Євген Коновалець не був професійним військовим. Його успіхи пов'язують із вдалою моделлю командування, коли основні рішення належить приймати кадровим офіцерам – начальникам штабів, оперативних відділів.

Від 1920-го – в еміграції. Із колишніх офіцерів УНР і Галицької армії сформував підпільну Українську військову організацію (УВО). У 1929 році став головою Організації українських націоналістів (ОУН). Налагодив зв'язки з урядовими колами та спецслужбами Литви, Німеччини, Іспанії, Франції, Великої Британії та Японії. Не сприймав комуністичну та націонал-соціалістичну ідеології. Загинув 23 травня 1938 року у Роттердамі (Нідерланди) від рук радянського агента Павла Судоплатова.

Командувач Армії УНР у 1919 році. Генерал-хорунжий. Його ад'ютант Євген Маланюк присвятив начальнику "П'яту симфонію" і "Баладу". Розробник плану Зимового походу. Сам не брав у ньому участь, бо помер від тифу.

Василь Тютюнник (1890–1919)

Народився в селянській родині в Полтавській губернії. 1912 року закінчив Тифліське військово-училище. Служив в Іркутську. В Першу світову війну дослужився до звання капітана.

У вересні 1917 року відбув на постійну роботу до складу Української ради 2-ї армії Західного фронту. Став головою цієї ради. За гетьманату служив у Генеральному штабі.

У листопаді 1918 року брав участь в антигетьманському повстанні. За Директорії – начальник оперативного відділу, з липня 1919 року – командувач Армії УНР. Він розробив план прориву, внаслідок якого в червні 1919 року вдалося відбити в червоних Проскурів, Кам'янець-Подільський (де розмістилися урядові органи УНР) та інші міста. З серпня 1919 року одночасно командувач Східною групою об'єднаних армій УНР і ЗУНР. Автор плану Зимового походу 1919–1920 років. Однак перед його початком захворів на тиф. Помер від нього в Рівному 6 грудня 1919 року.

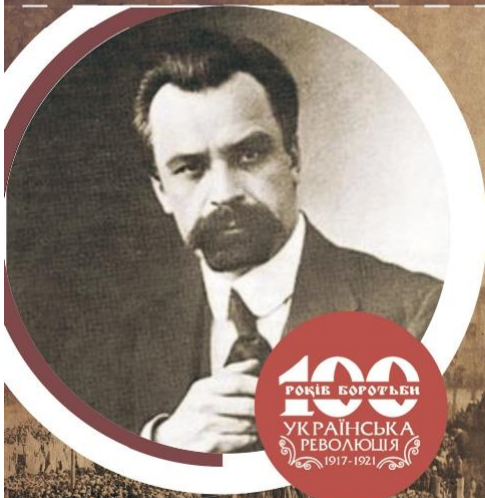

*Адвокат, ідеолог українського націоналізму, організатор війська, автор брошури "Самостійна Україна".
"Українська національна думка мусить обнімати всіх українців, де б вони не проживали, на всій Україні, без огляду на державні кордони..."*

Микола Міхновський (1873–1924)

Народився 31 березня 1873 року в селі Турівка Полтавської губернії (нині – Київська область) у родині сільського священника. Нащадок старовинного козацького роду. Навчався на юридичному факультеті Київського університету святого Володимира. Входив до Братства тарасівців. 1899 року переїхав до Харкова, де займався адвокатською практикою та громадською діяльністю. Для новоствореної Революційної української партії (РУП) написав програму "Самостійна Україна", що вийшла брошурою у 1900 році у Львові.

У 1902 році заснував Українську народну партію (УНП), що проголосила своєю метою боротьбу за незалежність України. Написав маніфест "10 заповідей УНП". Із початком Української революції став одним з організаторів "Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка" та 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького. Був представником Українського генерального військового комітету, членом Української Центральної Ради. Восени того ж року оселився на Полтавщині, обраний Лубенським мировим суддею, приєднався до Української демократичної хліборобської партії. За Української Держави перебував в опозиції до влади, але не підтримав антигетьманське повстання. Із 1920 року в еміграції. 1924 року повернувся до Києва, був заарештований і невдовзі випущений. 3 травня загинув у Києві за загадкових обставин.

"Лікар людських душ", найпопулярніший драматург, публіцист, автор тритомної праці "Відродження нації", заступник голови Української Центральної Ради, перший голова Генерального Секретаріату, голова Директорії УНР.

Володимир Винниченко (1880–1951)

Народився 28 липня 1880 року в Єлисаветграді (нині – Кропивницький) у селянській родині. Закінчив Єлисаветградську та Златопільську гімназії, юридичний факультет Київського університету святого Володимира.

Під впливом соціалістичних ідей обрав шлях революціонера. Брав активну участь у Революційній українській партії, за що був виключений з університету.

Лідер Української революції. На Всеукраїнському національному конгресі обраний заступником голови Центральної Ради, членом Малої Ради, згодом очолив українську делегацію на переговорах з Тимчасовим урядом. Був головою Генерального Секретаріату. Автор більшості декларацій та офіційних актів, зокрема I і IV Універсалів. Після революції опинився в еміграції, мешкав в Австрії та Франції. "Гарячими слідами" написав тритомну працю "Відродження нації", де виклав власне бачення революційних подій. "Лікарем людських душ" називали Винниченка-письменника, бо ввів в українську літературу нову проблему – внутрішній конфлікт людини, пошук сенсу життя. Революціонер-драматург, який підкорив режисерів і театралів України та Європи психологічним експериментом і новим героєм – інтелігентом замість селянина. Започаткував модерністську течію – неореалізм, філософську концепцію – конкордизм (чесність із собою), наукову фантастику й антиутопію. Помер у Франції 6 березня 1951 року.

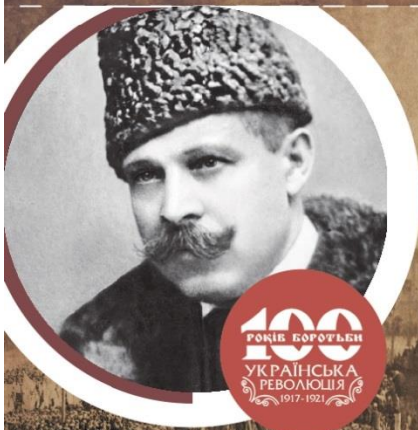

Режисер-революціонер з когорти Розстріляного відродження. Засновник шести українських театрів (у тому числі з політичних в'язнів на Соловках), з яких найвідоміший – "Березіль". Закликав до свободи самовираження і відрив від російської традиції. Розстріляний в урочищі Сандармох.

Лесь Курбас (1887–1937)

Народився на Львівщині в родині акторів. Навчався у Львівському та Віденському університетах, Віденській консерваторії. Повернувшись на Галичину, працював у "Руській бесіді" Гната Хоткевича. У 1915 році в Тернополі заснував перший стаціонарний український професійний театр "Тернопільські театральні вечори". У 1917 році переїхав до Києва, зосередився на режисерській діяльності. Організував студію, з якої виріс "Молодий театр".

Від квітня 1919 року – головний режисер Першого театру Української Радянської республіки імені Тараса Шевченка. Того ж року створив Державну українську музичну драму, а влітку 1920 року – "Кийдрамте" (Київський драматичний театр). Через революційні події та складні побутові обставини театр переїхав до Білої Церкви, а згодом – до Умані. У 1922 році організував у Києві мистецьке об'єднання "Березіль". 1925 року познайомився із драматургом Миколою Кулішем, із яким створили неперевершений тандем. 5 жовтня 1933 року Курбаса відсторонили від керівництва "Березолем" за націоналізм, формалізм, відрив від радянської дійсності і російського театру. 26 грудня 1933 року його заарештували за "контрреволюційно-терористичну діяльність". Засудили до 5 років. На Соловках у засланні митець організував театр, ставив п'єси. 3 листопада 1937 року до 20-ї річниці "Жовтневої революції" у Соловецькому таборі Леся Курбаса розстріляли. Реабілітували через 20 років.

Священик, який вчителював на Кубані. Диригент, композитор, етнограф. Керівник Української республіканської капели, що тріумфально гастролювала за кордоном. Повернутися додому влада не дозволила.

Олександр Кошиць (1875–1944)

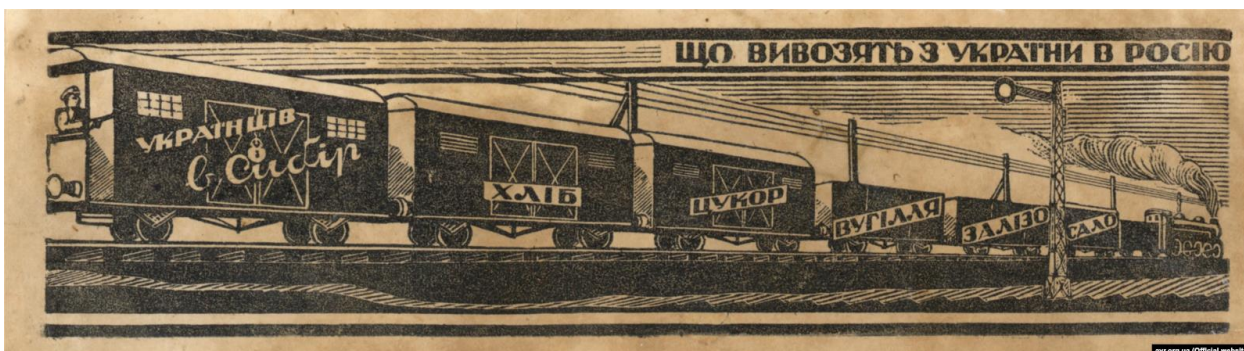
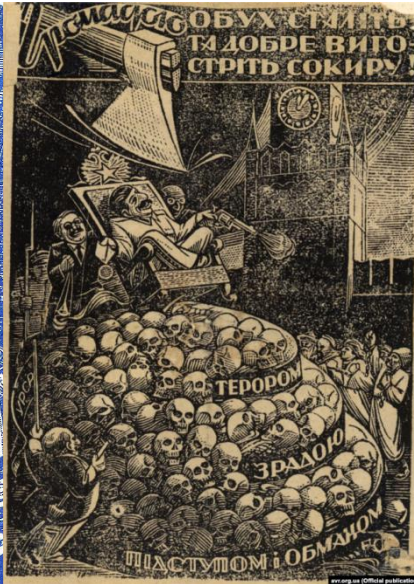
Народився в селі Ромашки на Канівщині в родині священика. Освіту здобував у Богуславській єпархіальній бурсі, Київській духовній семінарії. Священиком не став, а подався вчителювати на Кубань. Паралельно записував козацькі пісні (усього близько 1 тисячі). 1904-го викладав у Києві в Учительській семінарії та Другій жіночій духовній школі. Навчався композиції в музично-драматичній школі Миколи Лисенка. Одночасно викладав там курс хорового співу. Був директором і диригентом товариства "Боян", студентського хору Університету святого Володимира. Учасники цього хору 1916 року вперше виконали "Щедрика" в обробці Миколи Леонтовича. Працював також у Київській опері. За Центральної Ради очолював музичний відділ Генерального секретарства освіти.

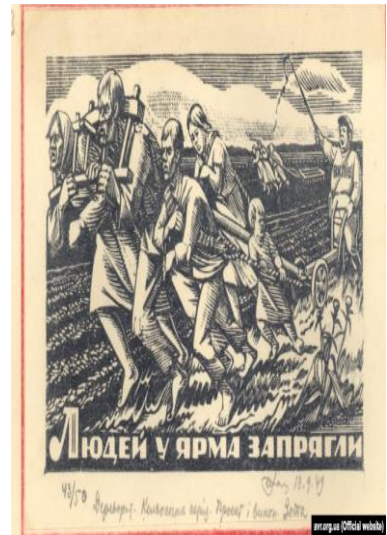
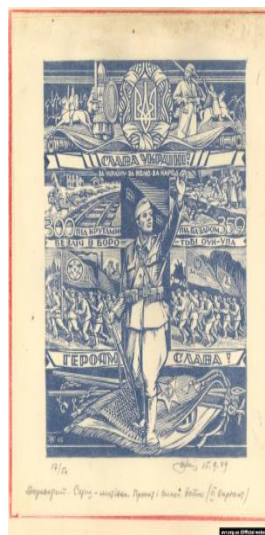
У 1919 році очолив Українську республіканську капелу та вирушив у світове турне. Після гастролей радянська влада не дозволяла повернутися в Україну. Від 1924 року мешкав у США і Канаді. Керував групою зведених українських хорів "Сімка". Реалізовував себе також як композитор, викладач, автор "Спогадів" і щоденника "З піснею через світ". У 1941 році переїхав до Вінніпегу керувати хором і викладати на диригентсько-вчительських курсах. Помер 21 вересня 1944 року. Похований на цвинтарі "Глен-Іден" під Вінніпегом. Заповідав перенести прах до України.

Вправа 6

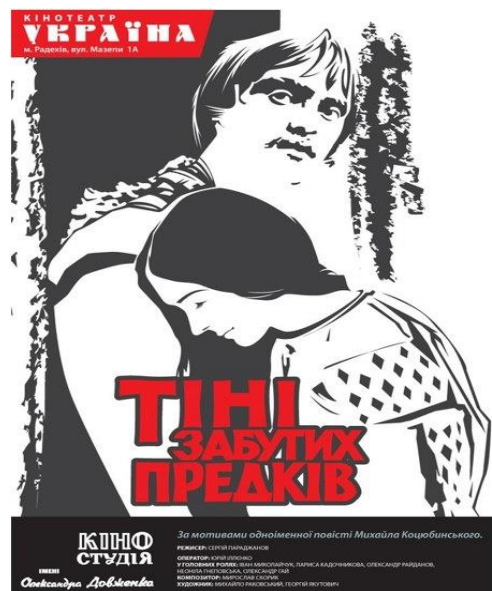
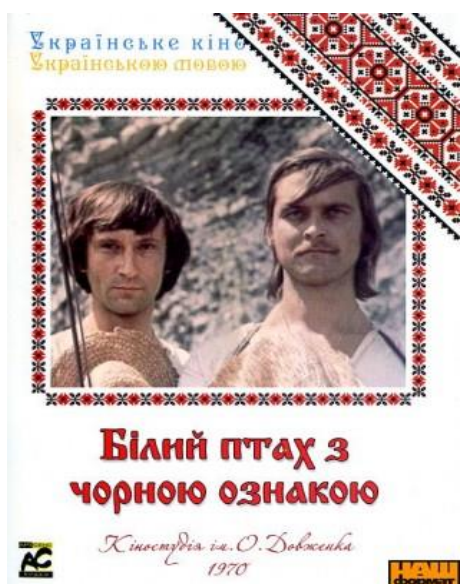
За допомогою графіка Ніла Хасевича презентуйте світоглядні позиції та візуальний образ УПА.

Вправа 7

Використавши українську фільмографію радянського часу, проаналізуйте характерні стильові образи головних героїв. (Наприклад, фільми: С. Параджанова «Тіні забутих предків», Ю. Ілленка «Білий птах з чорною ознакою»). Визначте риси традиційності української повсякденності та конфліктності в радянських умовах.

ТЕМА 6. РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014 – по цей час

Революція Гідності. Події на майдані Незалежності та центральних вулицях Києва. Втеча В. Януковича з країни. Небесна сотня. 20 лютого 2014 року вторгнення сил російської федерації на територію Кримського півострова. 18–21 березня захоплення і тимчасова окупація російськими військами Автономної Республіки Крим. Початок Антитерористичної операції. Звільнення Слов'янська, Краматорська та ін. Бої за Донецький аеропорт. Бої за Іловайськ, оточення та відступ. Вихід з Луганського аеропорту. Початок Операції об'єднаних сил. Окремі райони Донецької та Луганської областей. Мінські угоди.

Ментальне усвідомлення російської агресії. Інформаційне маніпулювання історичними та сучасними фактами з боку агресора та утворення фейків. Гібридна війна як концепція зовнішньої агресії. Міжнародна підтримка України та санкційний тиск на росію.

23 лютого 2022 року відкритий широкомасштабний напад на Україну. Битва за Київ, Гостомельський аеропорт, Маріуполь, Ірпінську агломерацію. Потоплення ракетного крейсера «Москва». Харківська та

Херсонська наступальні операції. Битва за Бахмут. Українські біженці, світова підтримка України. Факти порушення звичаїв та правил проведення воєнних конфліктів із боку російських окупантів.

Вправа 1

Зробіть порівняльну таблицю подій під час національних революцій часів відновлення української незалежності. Для аналізу потрібно взяти Революцію на граніті, Помаранчеву революцію, Революцію Гідності. В аналізі потрібно врахувати соціально-політичні обставини, рушійні сили, наслідки перетворень в українському суспільстві, формування світоглядних позицій та інші чинники.

Вправа 2

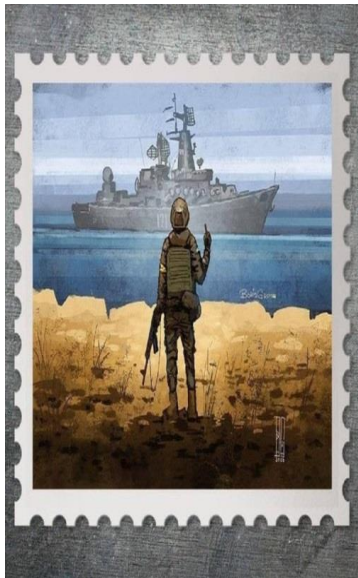
Використавши українську фільмографію, проаналізуйте характерні стильові образи головних героїв у контексті сучасної інтерпретації вітчизняної історії. (Наприклад, фільми режисера З. Буадзе «Червоний», О. Саніна «Поводир» та «Довбуш», А. Сейтанблаєва та Д. Вінна «Захар Беркут»).

Вправа 3.

За допомогою поштових марок, які були видані після 24 лютого 2022 року, зробіть аналіз подій російсько-української війни.

Вправа 4

Зробіть аналіз основних суспільно-військових перемог українського народу в боротьбі за відновлення територіальної цілісності в боротьбі з російською агресією з використанням сучасних мемів. Під час аналізу акцентуйте на наочності рис ментальності населення, особливості військової стратегії, засобів та способів супротиву з боку як цивільного населення, так і військових.

Вправа 5

На підставі аналізу санкцій, які були введені проти росії за розв'язану агресію, спрогнозуйте стан економіки країни-агресорки.

Завдання 5

У хронологічній послідовності зафіксуйте чергу історичних подій, які привели Україну до перемоги:

24 лютого 2022 р.	Початок російської війни проти України
24.02.2022–01.04.2022 р.	Битва за Київ
27.02-28.03.2022 р.	Битва за Ірпінську агломерацію
24.02-31.03.2022р.	Бої за Гостомельський аеропорт
1 березня 2022 р.	Введення воєнного стану в Україні через російську агресію
14.04.2022 р.	Потоплення ракетного крейсера «Москва»
24 квітня 2022 р.	Застосування ракетного удару росії по Вінниці
30.06.2022 р.	Відновлення контролю над островом Зміїний
8.11.2022–12.11.2022 р.	Вихід на правий берег р. Дніпро, звільнення м. Херсону, 169 населених пунктів
3 січня 2023 р. –	Бої за Бахмут

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Культура та цивілізація – зміст та співвідношення понять.
2. Перші землероби та скотарі. Трипільська культура.
3. Племінні союзи і рабовласницькі держави степових кочівників.
4. Скіфський звіриний стиль. Пектораль.
5. Античні міста-поліси Північного Причорномор'я.
6. Норманський період історії Руської Землі. Норманська теорія.
7. Дискусії стосовно етимології слова «Русь».
8. Давньоруська держава від Олега до Володимира (882–987 рр.).
9. Дохристиянські вірування східних слов'ян і християнізація Русі.
10. Хрещення Русі князем Володимиром у 988 році.
11. Давньоруська держава за часів правління Ярослава Мудрого.
12. Державотворення Володимира Великого – Ярослава Мудрого – Володимира Мономаха.
13. Політичний устрій Київської Русі. Тризуб.
14. Монголо-татарська навала. Боротьба із західними завойовниками.
15. Політичне роздроблення Русі: причини, особливості, наслідки.
16. Розпад єдиної Давньоруської держави. Утворення удільних князівств. Занепад Русі у XII–XIII ст.
17. Утворення і піднесення Галицько-Волинської держави.
18. Перехід українських земель Київської Русі під владу литовських князів та польських королів.
19. Становище українських земель після Кревської унії. Династичні війни 1432–1438 рр. Останні спроби відновити руську державність.
20. Кримське ханство в XV–XVI ст. Утворення Речі Посполитої.
21. Соціальні та економічні процеси в Україні у XIV–XVI ст.
22. Культура і церковне життя у другій половині XIV–XV ст.
23. Виникнення козацтва: сучасний погляд на проблеми.
24. Устрій Запорозької Січі.
25. Церковне життя наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Берестейська унія.
26. Козацькі повстання 90-х рр. XVI ст.

27. Турецько-татарська загроза. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний.
28. Козацько-селянські рухи 20–30-х рр. XVII ст.
29. Причини Національно-визвольної війни (1648–1657 рр.).
30. Переяславська угода: сучасний стан вивчення проблеми.
31. Громадянська війна і поділ України на два гетьманати 1657–1663 рр.
32. Боротьба за возз'єднання Наддніпрянщини впродовж 1663–1676 рр.
33. Гетьманат Івана Мазепи. Наукова полеміка навколо його постаті.
34. Народна козацька картина «Козак Мамай».
35. Колоніальна політика Російської імперії на українських землях у XVIII–XIX ст.
36. Правобережна і Західна Україна у складі Речі Посполитої наприкінці XVII – у XVIII ст.
37. Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії.
38. Модернізаційні процеси в Російській імперії та їх вплив на Україну.
39. Національно-визвольний та суспільно-політичний рух в другій половині XIX – на початку XX ст.
40. Національно-визвольний рух на українських землях: основні етапи.
41. Академічна стадія формування української модерної нації.
42. Значення діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
43. Західноукраїнські землі в другій половині XIX – на початку XX ст.
44. Постать Т. Г. Шевченка в історії та культурі України.
45. Українські землі у складі двох імперій напередодні Першої світової війни.
46. Створення Української Центральної Ради (УЦР) і проголошення автономії України (березень – жовтень 1917 р.).
47. Діяльність Української Центральної Ради.
48. М. Грушевський – історик та політичний діяч.
49. Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР).
50. Державний переворот 29 квітня 1918 р.
51. Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. Українська Держава Павла Скоропадського.
52. Антигетьманське повстання (листопад-грудень 1918 р.) та падіння Гетьманату П. Скоропадського.
53. Створення і діяльність Директорії. Друга УНР.

54. Військово-політичні події в Україні від середини 1919 р. до кінця 1920 р.
55. Проголошення та встановлення радянської влади в Україні (1919–1921 рр.)
56. Вхід УСРР до СРСР. Нова економічна політика.
57. Радянська Україна на початку 1920-х рр.
58. Голод 1921–1923 рр. Утворення СРСР.
59. Більшовицька політика коренізації (українізації).
60. Утвердження планової економіки й індустріалізація країни.
61. Українське питання на Паризькій мирній конференції. Ризький мир.
62. Українські землі у складі Другої Речі Посполитої.
63. Українське питання напередодні та на початку Другої світової війни.
64. Примусова колективізація сільського господарства в УСРР. Голодомор 1932–1933 рр.
65. Культурне і духовне життя України в 1920–1930-і рр.
66. Розстріляне Відродження.
67. Передумови та причини розв'язання Другої світової війни.
68. Радянізація Західної України і збройний опір УПА.
69. Українська територія – арена війни.
70. Окупаційний режим на території України.
71. Рух опору в роки радянсько-німецької війни. Радянські партизани та збройна боротьба формувань ОУН–УПА.
72. Особливості повоєнної відбудови та суспільно-політичного розвитку УРСР в 1945–1956 рр.
73. Десталінізація. Рух «шістдесятників» в Україні (1956–1964 рр.).
74. Духовний, соціальний і політичний застій. Дисидентський рух.
75. Україна і процес перебудови в СРСР.
76. Події серпня 1991 р. в СРСР. Акт проголошення незалежності України. Розпад СРСР.
77. Державотворчі процеси в незалежній Україні.
78. Формування багатопартійності в Україні. Виборча система.
79. Революційні процеси в незалежній Україні: Революція на граніті, Помаранчева революція, Євромайдан.
80. Основні тенденції розвитку сучасної культури.
81. Українські діячі культури, мистецтва, науки – імена світового значення.
82. Законодавство України в галузі культури.
83. російсько-українська війна 2014– рр.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

Основні нормативні акти

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
2. Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
3. Про освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
4. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n946> (дата звернення: 25.06.2022).
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
6. Про культуру : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 24. Ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
7. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 25.06.2022).
8. Про охорону культурної спадщини : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 39. Ст. 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 25.06.2022).

Підручники

9. Алексеєнко І. В., Курас А. І., Маргулов А. Х. Глобальні проблеми міжнародних відносин та світової політики: безпековий вимір : підручник / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. І. В. Алексеєнка, А. І. Кураса, А. Х. Маргулова. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2021.
10. Аркас М. Історія України-Русі / упоряд. Р. Коваль Київ : Наш Формат, 2020. 52 с.
11. Бойко О. Д. Історія України : підручник / ред. Г. А. Теремко. 8-е вид., перероб., допов. Київ : Академія, 2021. 637.
12. Бондаренко Ю., Кравченко В. Історія України : курс лекцій. Київ : Вид. дім «Логос», 2018. 352 с.
13. Галаган В., Кравченко Т. Історія України : навч. посіб. Київ : Вид-во «Шкільний світ», 2019. 416 с.
14. Даниленко В. М., Смольницька М. К. Підручник з Історії України: технологія творення. Досвід – 2019 : аналітична доповідь. Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2020. 76 с.
15. Даниленко В., Гіріна І. Україна в ХХ столітті: історія і сьогодення. Київ : Вид-во «Академвидав», 2020. 720 с.
16. Дорошко М. С. Історія України. Події. Постаті. Явища : курс лекцій / Київ : Саміт-книга, 2021. 46 с.
17. І.В. Алексеєнко, А.Х. Маргулов, І.А. Єремєєва, М.В. Несправа. Історія міжнародних відносин. підруч. Дніпро: ДДУВС. 2020. 228с.
18. Крижанівська О., Семеніхіна Т. Історія України. Київ : Вид. дім «Освіта», 2018. 440 с.
19. Міщенко В., Ковальчук І. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. Київ : Вид. дім «Основа», 2020. 672 с.
20. Міщенко О., Грек О. З історії України. Новий час : підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Ліра-к, 2021. 512 с.
21. Павленко О., Козирєва Т. Історія України : конспект лекцій. Київ : Вид-во «Фенікс», 2022. 384 с.
22. Пилипенко В., Ткаченко О. Україна: історія та сучасність. Київ : Вид-во «Ранок», 2021. 528 с.
23. Симоненко С., Блощинська І. Історія України: історія та сьогодення. Київ : Вид-во «Освітня книга», 2022. 448 с.
24. Сисоєва С., Малишевська Т. Історія України: з давніх часів до сучасності. Київ : Генеза, 2019. 672 с.

Навчальні посібники, інші дидактичні та методичні матеріали

25. Греченко В. А. Історія української культури : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Кондор, 2018. 351 с.
26. Зінкевич Р. Д., Ратушна О. М., Нагірняк А. Я. Історія державності та культури України : навч. посіб. / нац. Ун-т «Львівська політехніка»; ред. О. Дубик. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2020. 238 с.
27. Латигіна Н. А., Кравченко А. А., Войціцька І. В., Губицький Л. В., Гусєва Н. Ю. Історія української культури : хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 315 с.
28. Стас Т. В. Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Історія української культури» : для студентів спец. 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» (галузь знань: 023 «Культура і мистецтво») / Міжнар. гуманіт. ун-т, ф-т мистецтва і дизайну. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2020. 67 с.
29. Чуткий А. І. Економічна історія України : навч.-метод. посіб. для студентів історичних ф-тів / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2022. 155 с.

Монографії та наукові видання

30. Маргулов А. Театральна діяльність як фактор національної пам'яті меншин (на прикладі асирійської національної громади у 1920–1930-х рр.). *Історичні і політологічні дослідження*. 2018. С. 39–45.
31. Академічна традиція українського зарубіжжя: історія і сучасність : liber amicorum на пошану президента УВАН у США проф. Альберта Кіпи / Укр. Вільна Акад. Наук у США ; відп. ред. Ігор Гирич, Леонід Рудницький. Нью-Йорк ; Київ : Простір, 2021. 680 с.
32. Бура Д. М., Бутусов Ю. Є. Битва за Харків. 2014 рік / худож.-оформ. М. С. Мендор. Харків : Фоліо, 2023. 477 с.
33. Бура Д. М. Чернігів. Чотирикутник єдності / худож.-оформ. О. А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо, 2023. 218 с.
34. Віднянський С. В., Вегеш М. М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2021. 372 с.
35. В'ятрович В. М. Наша століття : короткі нариси про довгу війну / худож. Нікіта Тітов. Харків : Ранок, 2023. 253 с.
36. Гавриш О. Україна: Державність на іспиті. Київ : Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2019. 421 с.
37. Горбаненко С. А., Журавльов О. П. Літописні слов'яни передодня утворення Давньої Русі: тваринництво чи мисливство : монографія / НАН України. Ін-т археології; відп. ред. С. А. Горбаненко. Київ : Ін-т археології НАН України; Харків : Майдан, 2021. 371 с.
38. Грицак Я. Нарис історії України : формування модерної нації ХІХ–

XX століття / відп. за вип. О. Форостина. 3-є вид. Київ : Якабу Паблішинг, 2019. 653 с.

39. Грицак І. Сучасна історіографія України. Київ : Вид-во «Основи», 2022. 512 с.

40. Грушевський М. С. Щоденник (1902–1914) : у 2 т. / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Історико-мемор. музей М. Грушевського, Центр. держ. історичний архів України, м. Київ; упоряд. та комент. С. М. Панькова; наук. ред. І. Б. Гирич. Київ : Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2021. 320 с.

41. Дорошко М. С. Історія України : знакові події та особистості. Київ : Основа-принт Плюс, 2021. 469 с.

42. Дроздовський М. Україна на шляху до незалежності: 1985-1991. Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2020. 256 с.

43. Касьян О. І. Україна в ХХІ столітті: виклики та перспективи. Київ, 2017. 200 с.

44. Коваленко А. Українська інтелігенція: долі та вибори. Київ : Інститут історії України НАН України, 2019. 296 с.

45. Коваль В. С., Кривенко Л. М. Культурна спадщина України: стан, проблеми, перспективи. Львів, 2018. 240 с.

46. Кульчицький С. Козацька держава на теренах України. Київ : Вид-во «Мір Світу», 2021. 412 с.

47. Личковах В. А. Естетика українського та польського авангарду : монографія / Нац. акад. керівних кадрів культури і мистецтв; ред. К. Тишкевич. Київ : НАКККіМ, 2021. 287 с.

48. Маргулов А. Х. Ассирійці України в 1920–1930-х роках: хроніки протистоянь. Донецьк : ДонНУ, 2014. 315 с.

49. Маринович М. Ф. Всесвіт за колючим дротом : спогади і роздуми дисидента / Укр. католицький ун-т. Вид. 3-тє, випр. і допов. Львів : Вид-во Українського Католицького Ун-ту, 2022. 535 с.

50. Марочко В. Йосип Сталін – фельдмаршал Голодомору / Національний музей Голодомору-геноциду, Інститут дослідження Голодомору. Київ : Видавець Мельник М. Ю., 2020. 104 с.

51. Михайленко В. Запоріжжя в епоху Просвітництва. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2020. 178 с.

52. Михайленко І. Запорозька Січ: становлення та розвиток. Харків : Харків. нац. ун-т, 2019. 189 с.

53. Міхновський М. І. Самостійна Україна / ред.-упоряд. Роман Коваль; передм. та примітки Роман Коваль. Київ : Наш Формат, 2023. 60 с.

54. Подобна Є. В. Міста-герої Буча, Ірпінь, Гостомель / худож.-оформ. О. А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо, 2022. 221 с.

55. Соціально-гуманітарні дисципліни як теоретичний конститутивний складник у процесі підготовки сучасного фахівця : колективна моногр. / за ред. О. В. Халапсіса. Дніпро : Інновація, 2021. 144 с.

56. Стяжкіна О. Рокада: чотири нариси з історії Другої світової. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2020. 272 с.

57. Сушинський Б. Забуті сторінки забутої історії : полемічні нотатки на полях давнописів, наук. розвідки та есе, роздуми над іст. екскурсами попередників і сучасників. Одеса : Астропринт, 2016. 386 с.; Гуржій О., Чухліб Т. Козацька Україна. Боротьба за державу (XVI–XVII ст.). Київ : АРІЙ, 2020. 368 с.

58. Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Документи і матеріали : у 2 ч. / ред. кол.: В. А. Смолій (голова колегії). НАН України. Київ : Наукова думка, 2020. Ч. 1. 513 с.

59. Українське військо, 1917–1921 : виставка / Укр. ін-т національної пам'яті; куратор виставки Євген Пінак, Ярослав Файзулін, Максим Майоров; ред. карт Дмитро Вортман; фото Артур Орленов. Київ, 2020. 52 с.

60. В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. УПА. Історія нескорених / Центр дослідж. визвольного руху; упоряд. і відп. ред. В. В'ятрович. 4-е вид. Київ : Наш Формат, 2023. 349 с.

61. Халапсіс О. В. Міжнародні виміри правових міфів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спец. вип. № 2. С. 354–360. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-6-354-360>

62. Халапсіс О. В., Поплавський О. О., Левін О. Л. Політичні та конституційно-правові трансформації в країнах Центральної Азії (1991–2021 рр.). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 52–59. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-3-52-59>

63. Чех М. Революційні перетворення в Україні: 1917–1921. Львів : Вид-во Львів. нац. наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, 2020. 268 с.

64. Шандра В. С., Аркуша О. Г. Україна в XIX столітті: людність та імперії. Київ : Академперіодика, 2022. 431с.

65. Шишацький Є. Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь / худож.-оформ. О. А. Гугалова-Мешкова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Орбіта, 2022. 220 с.

66. Шкляр Г. Історія України: XX століття. Київ : Вид-во «Критика», 2018. 375 с.

67. Ярошенко С. Українська Революція 1917–1921. Київ : Вид-во «Смолоскип», 2021. 312 с.

68. Vysotskyi O. The Image of Ukraine in the Mirror of the American Media: Features of Positive and Negative Positioning. *Hileiia: Naukovyi visnyk*. 2016. S. 360–364.

Інтернет-ресурси

69. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
70. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/>
71. Офіційний вебсайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
72. Офіційний вебсайт Національної Парламентської бібліотеки України. URL: <http://www.nplu.kiev.ua/>
73. Офіційний вебсайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua/?mid=1>
74. Офіційний вебсайт Інституту історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua/uk>
75. Офіційний вебсайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>
76. Офіційний вебсайт Одеської національної наукової бібліотеки. URL: <http://odnb.odessa.ua/>
77. Офіційний вебсайт Національної енциклопедії України. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/>
78. Офіційний вебсайт Українського культурного фонду. URL: <http://ucf.in.ua/>
79. Офіційний вебсайт Музею історії України. URL: <https://www.ukrmuseum.org.ua/>
80. Офіційний вебсайт Українського центру культури та мистецтв. URL: <http://www.ukrcentre.org/>
81. Офіційний вебсайт Українського історичного порталу. URL: <https://histua.com/>
82. Офіційний вебсайт Національного музею історії України. URL: <http://www.nmiu.com.ua/>
83. Офіційний вебсайт Культурного порталу «Українська культура». URL: <https://ukrkultura.com/>
84. Офіційний вебсайт Українського центру досліджень культури. URL: <http://ucc-org.com.ua/>
85. Офіційний вебсайт Проєкту «Українська історія». URL: <http://ukrainian-history.com/>
86. Офіційний вебсайт Інтерактивної карти історичних подій України. URL: <https://history.ua/map>

ГЛОСАРІЙ

Абсолютизм – необмежена самодержавна влада, деспотична форма державного правління, яка ґрунтується на сваволі правителя (царя, імператора, короля) і за якої досягається надзвичайно високий ступінь централізації державної влади.

Автономія – самоврядування певної частини держави, що здійснюється в межах, передбачених загальнодержавним законом (Конституцією).

Авторитаризм – антидемократична та антиправова концепція і практика здійснення влади; політичний режим, якому притаманні зосередження в руках однієї людини або ж невеликої групи осіб необмеженої влади, повна відсутність або ж абсолютна фіктивність представницьких інститутів та системи поділу влади.

Агресія – у сучасному міжнародному праві будь-яке незаконне, з погляду Статуту ООН, застосування сили однієї держави (чи групи держав) проти іншої, яке має на меті загарбання території, ліквідації або обмеження політичної належності, насильницьке підкорення народу (нації).

Анархія – ідейно-теоретична та суспільно-політична течія, основу якої становить заперечення державного управління суспільством; невизнання авторитету, порядку, дисципліни; свавілля.

Анексія – насильницьке приєднання, загарбання однією державою всієї (або частини) території іншої держави.

Антропогенез – процес виділення людини з тваринного світу, олюднення мавпи під впливом суспільної практики.

Ареал – зона поширення видів тварин, рослин, корисних копалин, мов, діалектів тощо.

Асиміляція – добровільний або вимушений процес розчинення (втрата традицій, мови тощо) раніше самостійного народу (етносу) чи якоїсь його частини в середовищі іншого, як правило, численнішого народу (етносу); засіб досягнення етнічної однорідності.

Валова продукція – показник, що характеризує загальний обсяг виробництва продукції національної економіки, окремих промислових чи сільських підприємств у грошовому вираженні.

Волюнтаризм – позиція суб'єкта політики, згідно з якою головними чинниками досягнення поставленої мети є воля, особисті прагнення та політичні наміри.

Генезис – походження, виникнення, процес утворення.

Геополітика – політична концепція, яка стверджує, що основою політики (переважно зовнішньої) тієї чи іншої держави є співвідношення географічних факторів просторового розташування країни, розміру території тощо.

Громадянське суспільство – суспільство громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей, яке, будучи незалежним від держави, спільно з нею формує розвинені правові відносини.

Гуманізм – теорія і практика, основою якої є ставлення до людини як до найвищої цінності, захист права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і вияв своїх здібностей.

Демографія – наука, що вивчає склад і рух населення та закономірності його розвитку.

Демократія – форма політичного та економічного устрою суспільства, заснована на визнанні народу основним джерелом влади; тип держави, яка декларує і втілює на практиці принципи народовладдя, права і свободи громадян, рівні можливості для діяльності різних політичних сил, контроль за діями органів влади.

Держава – базовий інститут політичної системи та політичної організації суспільства, що створюється для забезпечення життєдіяльності суспільства в цілому і для здійснення політичної влади домінантною частиною населення в соціально неоднорідному суспільстві з метою збереження його цілісності, безпечного існування, задоволення загальносоціальних потреб.

Децентралізація – управлінська політична система, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоврядування з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціонального значення, а також реалізації регіонально-локальних програм.

Дисидентство – морально-політична опозиція до наявного державного (політичного) ладу, панівних у суспільстві ідей та цінностей.

Дискримінація – часткове чи повне, тимчасове чи постійне обмеження або позбавлення конституційних прав певної категорії громадян за расовою чи національною належністю, політичними і релігійними переконаннями, статтю тощо.

Діаспора – розпорошення, розселення по різних країнах народу, вигнаного обставинами, завойовниками або панівною владою за межі

батьківщини; вся сукупність вихідців з якоїсь країни та їх нащадків, які проживають поза її межами.

Дуумвірат – спільне правління двох найвищих службових осіб.

Еволюція – процес поступових змін, суть яких полягає в спрощенні або ж ускладненні розвитку чого- або кого-небудь.

Екзогамія – звичай, який за часів первіснообщинного ладу забороняв шлюби між членами однієї родової групи.

Експансія – активне проникнення в яку-небудь сферу; загарбання чужих територій, ринків, джерел сировини; політичне та економічне поневолення інших країн.

Ендогамія – звичай, який за часів первіснообщинного ладу дозволяв шлюби лише між особами однієї суспільної групи.

Етатизм – необхідність і виправдання активного втручання держави у політичне, економічне, соціальне і духовне життя суспільства із застосуванням бюрократизації, централізації та концентрації політичної влади.

Етногенез – походження народів.

Етнос – позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднана спільним походженням, культурою, мовою, історією, традицією та звичаями, самосвідомістю та етнонімом (назвою).

Ідеологія – система концептуально оформлених уявлень, ідей та поглядів на політичне життя, яке відображає світогляд, ідеали, спрямованість інтересів людей, класів, націй, суспільства, політичних партій, громадських рухів та інших суб'єктів політики.

Імідж – образ, що цілеспрямовано формується й покликаний справити емоційно психологічний вплив на певних осіб, організації, держави з метою популяризації, політичної реклами тощо.

Імперія – велика держава, яка містить метрополії та підпорядковані центральній владі держави, народи, що примусово інтегровані до єдиної системи політичних, економічних, соціальних та культурних взаємозв'язків. Імперії виникають внаслідок загарбання територій, колонізації, експансії, інших форм розширення впливу наддержави.

Інфляція – переповнення каналів грошового обігу масою надлишкових паперових грошей, що призводить до знецінення їх, зростання цін на предмети першої потреби, зниження валютного курсу, падіння реальної заробітної плати.

Інфраструктура – сукупність галузей та видів діяльності, що

обслуговують як виробничу, так і невиробничу сфери економіки (транспорт, зв'язок, комунальне господарство, загальна і професійна освіта, охорона здоров'я тощо).

Колонізація – заселення вільної території на окраїнах власної країни; заснування поселень у залежній країні; перетворення незалежної країни на колонію шляхом військового, економічного та політичного поневолення її іншою країною.

Компроміс – згода, порозуміння з політичним противником, досягнутим шляхом взаємних поступок.

Консерватизм – політична ідеологія й практика суспільно-політичного життя, що орієнтується на збереження та підтримання наявних форм соціальної структури, традиційних цінностей і морально-правових засад.

Консолідація – зміцнення, згуртування, об'єднання.

Конституція – основний закон держави, що закріплює суспільний і державний устрій, порядок утворення, принципи організації та діяльності державних органів, виборчу систему, основні права та обов'язки громадян.

Конфедерація - союз суверенних держав, які, зберігаючи свою незалежність, об'єднуються на певний час задля досягнення певних спільних цілей.

Кон'юнктура - сукупність умов, стан речей, збіг обставин, що можуть впливати на хід і результат якоїсь справи або ж процесу (наприклад, економічна кон'єктура).

Космополітизм – теорія і практика, основою якої є теза про необхідність заміни національного громадянства світовим.

Криза політична – тимчасове призупинення або припинення функціонування окремих елементів або інститутів політичної системи; значне поглиблення й загострення наявних політичних конфліктів, політичної напруженості.

Культ особи – єдиновладдя тоталітарною типу, часто релігійного характеру, що означає раболіпство, сліпе поклоніння.

Легітимність – визначення або підтвердження законності якогось права чи повноваження; здатність політичного режиму досягати суспільного визнання й виправдання вибраного політичного курсу, винесених ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади.

Лібералізм – політична та ідеологічна течія, що об'єднує прихильників

парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод.

Маргіналізація – незавершений, неповний перехід людини в нове соціальне середовище, за якого вона втрачає попередні соціальні зв'язки, але ще не може повною мірою пристосуватися до нових умов життя.

Менталітет – стійкі структури глибинного рівня колективної та індивідуальної свідомості й підсвідомості, що визначають прагнення людей, в яких виявляється національний характер, загально визнані цінності, суспільна психологія.

Міграція – пересування, переміщення.

Модернізація – оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка до сучасних вимог відповідно.

Монархія – форма державного правління, за якої верховна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – глави держави, як правило, спадкоємного правителя, монарха. Розрізняють необмежену (абсолютну) монархію та обмежену (конституційну), за якої влада обмежується парламентом.

Національний дохід – новостворена у сфері матеріального виробництва вартість або частина сукупного (валового спільного) продукту, що залишається після спожитих засобів виробництва.

Нація – історична спільність людей, що виникає під час формування спільності території, економічних зв'язків, літературної мови, етнічних особливостей культури та характеру.

Олігархія – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також сама правляча група.

Опозиція – протидія, опір певній політиці, політичні дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки, уряду, системи влади, конституції, політичної системи загалом.

Охлократія – домінування в політичному житті суспільства впливу натовпу, юрби, «маси»; один із способів здійснення політичної влади, що суттєво доповнює кризові політичні режими.

Плюралізм – ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного та соціального розвитку, що базується на існуванні декількох (чи багатьох) незалежних початкових політичних знань і розуміння буття; система влади, що ґрунтується на взаємодії та протилежності дій політичних партій та громадсько-політичних організацій.

Політична система – сукупність державних і недержавних соціально-

політичних інститутів, які здійснюють владу, управління справами суспільства, регулювання політичних процесів, відносини між соціальними групами, націями, державами та забезпечують політичну стабільність і прогресивний розвиток.

Популізм – схильність політиків домагатися визнання їхньої громадської діяльності, популярності, вдаючись до простих, прийнятих для населення аргументів та пропозицій, уникаючи непопулярних, але необхідних заходів щодо вирішення суспільних проблем.

Правова держава – тип держави, основою якої є верховенство закону, поділ влади, правовий захист особи, юридична рівність громадянина й держави.

Прагматизм – теорія та практика, основою яких є визнання досягнення поставленої мети (часто за будь-яку ціну) головним критерієм результативності діяльності.

Приватизація – процес перетворення будь-якої форми власності (державної, колективної, особистої тощо) у приватну; передача частини державної власності в будь-яку іншу недержавну власність, трансформація державних підприємств та організацій в акціонерні, колективні, кооперативні, приватні тощо.

Пріоритет – першість у відкритті, винаході, висловлюванні ідеї; переважне право, значення чогось.

Протекціонізм – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції та розширення зовнішніх ринків. Протекціонізм, як правило, реалізується через митну політику.

Революція – докорінна якісна зміна, різкий стрибкоподібний перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового; докорінний, переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження нового.

Республіка – держава, в якій органи влади формуються за принципом виборності їх народом; форма державного управління, за якої вища влада належить виборним представницьким органам, а глава держави обирається населенням чи представницьким органом.

Реформа – перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує основ наявної структури.

Суверенітет – незалежне від будь-яких сил, обставин і осіб верховенство; незалежність держави у зовнішніх і внутрішніх справах.

Толерантність – стерпне або прихильне ставлення до інших, чужих думок,

вірувань, політичних уподобань та позицій.

Тоталітаризм – політичний режим і система державної влади з використанням насильницьких засобів у процесі управління суспільством, з відсутністю політичного плюралізму й демократичних свобод, обмеженням політичних прав усього населення.

Традиція – форма передачі соціального досвіду; ідеї, звичаї, норми, що передаються з покоління в покоління.

Узурпація – протизаконне захоплення влади; привласнення чийось прав на що-небудь.

Унітарна держава – форма державного устрою, яка базується на зверхності суверенітету (верховної влади), єдиної держави над адміністративно-територіальними одиницями, на які вона поділена.

Фашизм – крайня антидемократична, радикально-екстремістська політична течія, основою якої є синтез концепції як вищої та одвічної реальності, догматизованого принципу соціальної справедливості; різновид тоталітаризму.

Федерація – форма державного устрою; союзна держава, що містить у своєму складі кілька держав або державних утворень, кожне з яких, разом із загальнофедеральними, має власні законодавчі, виконавчі та судові органи.

Феномен – виняткове, незвичайне, рідкісне явище.

Централізація – зосередження керівництва, управління в єдиному центрі; зосередження більшої частини державних функцій у віданні центральних установ.

Цивілізація – будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом; історичні типи культур, локалізованих у часі та просторі; рівень суспільного розвитку і матеріальної культури, досягнутий цим суспільством.

Шовінізм – агресивна форма націоналізму, основою якої є проповідь національної винятковості, протиставлення інтересів однієї нації інтересам іншої нації.

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ

1 млн років тому	Поява найдавніших людей на території сучасної України
1 млн – 11 тис. років тому	Палеоліт або давній кам'яний вік
Приблизно 40–35 тис. років тому	Поява на території сучасної України людини сучасного типу
10–8 тис. років тому	Мезоліт або середній кам'яний вік
8–5 тис. років тому	Неоліт або новий кам'яний вік
Початок 4 – середина 3 тис. до н. е.	Енеоліт або мідно-кам'яний вік
2 тис. р. до н. е. – VIII ст. до н. е.	Бронзовий вік
VIII–IV ст. до н. е.	Ранній залізний вік
IX–VII ст. до н. е.	Панування в північних степах України кімерійців
VII–III ст. до н. е.	Перебування на українських землях скіфів
III ст. до н. е. – III ст. н. е.	Проживання на півдні України сарматів
I–II ст.	Перші згадки про слов'ян-венедів у писемних джерелах
III–IV ст.	Перебування готів на українських землях
V–VII ст.	Велике слов'янське розселення
Виникнення та розквіт Київської Русі	
Кінець VIII – початок IX ст.	Утворення Київського князівства
860 р.	Перший похід русичів, очолюваних князем Аскольдом, на Константинополь (Царгород)
882 р.	Убивство князя Аскольда та захоплення князівської влади в Києві Олегом. Виникнення держави Київська Русь
907, 911 р.	Походи князя Олега на Царгород
941, 944 р.	Походи князя Ігоря на Візантію
945 р.	Повстання деревлян і вбивство князя Ігоря
946 р.	Посольство княгині Ольги до Царгорода
968 р.	Перший Балканський похід князя Святослава
969–971 рр.	Другий Балканський похід князя Святослава

988 р.	Початок запровадження князем Володимиром християнства як державної релігії Київської Русі
1036 р.	Розгром князем Ярославом Мудрим печенігів під Києвом
1054 р.	Перша згадка в літописі Києво-Печерського монастиря
1054–1113 рр.	Співправління трьох братів Ярославичів – Ізяслава, Святослава та Всеволода
1068 р.	Повстання в Києві проти Ярославичів
1097 р.	Любецький з'їзд князів
1113р.	Народне повстання в Києві
1113 р.	Ухвалення «Статуту» Володимира Мономаха
Київська Русь за часів роздробленості. Галицько-Волинська держава	
1152–1187 рр.	Зміцнення Галицького князівства за правління Ярослава Осмомисла
1169 р.	Захоплення й розорення Києва об'єднаним військом 12 руських князів, очолюваним Андрієм Боголюбським
1185 р.	Невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославича проти половців, що став підґрунтям для поеми «Слово о полку Ігоревім»
1187р.	Перша літописна згадка назви «Україна» стосовно земель Південної Київщини та Переяславщини
1199 р.	Об'єднання волинським князем Романом Мстиславичем Галицької і Волинської земель
1206–1238 рр.	Утворення Галицько-Волинського князівства. Період міжусобиць, боярських змов та іноземного втручання в галицько-волинські справи
31 травня 1223 р.	Битва на річці Калці
1238 р.	Утвердження князя Данила Романовича в Галичі. Розгром військом Данила Галицького рицарів-хрестоносців під Дорогочином
1239 р.	Спустошення монголами Переяславської й Чернігівської земель

Кінець листопада – початок грудня 1240 р.	Облога й захоплення Києва військами монгольського хана Батия
Грудень 1240 р. – березень 1241 р.	Спустошення монголами земель Київського та Галицько-Волинського князівств
17 серпня 1245 р.	Ярославська битва
1253 р.	Коронування Данила Галицького послами Папи Римського Інокентія IV
1264 р.	Смерть Данила Галицького
1264–1301 рр.	Князювання Лева Даниловича (сина Данила Галицького) у Галицькій та Перемишльській землях
1269–1288 рр.	Князювання Володимира Васильковича (сина Василька Романовича, брата Данила Галицького) на Волині
1301–1308(15) рр.	Правління Юрія I Львовича, що об'єднав під своєю владою всі землі Галицько-Волинської держави
1315–1323 рр.	Князювання в Галицько-Волинському князівстві Андрія та Лева II Юрійовичів
1324–1340 рр.	Князювання в Галицько-Волинській державі Мазовецького княжича Болеслава Юрія II
1340 р.	Смерть Юрія II. Перший похід польського короля Казимира III на Львів. Початок боротьби за галицько-волинські землі між Литвою та Польщею
1349 р.	Похід польського короля Казимира III в Галицько-Волинську Русь і підкорення більшості її земель
Політичний устрій, соціально-економічний, культурний розвиток Київської Русі та Галицько-Волинської держави в IX–XIV ст.	
992–996 рр.	Спорудження Десятинної церкви в Києві
1037 р.	Спорудження Софійського собору в Києві
1037–1039 рр.	При Софійському соборі в Києві створено літопис, названий найдавнішим Київським зводом
1056–1057 рр.	Створення «Остромирового Євангелія» – найдавнішої з книг, яка збереглася до наших днів

1073, 1076 р.	Створення «Ізборників» для князя Святослава Ярославича
1108 р.	Заснування онуком Ярослава Мудрого Святополком Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві
1113 р.	Завершення ченцем Києво-Печерської лаври Нестором написання літопису «Повість минулих літ»
1117 р.	Укладення «Повчання» Володимира Мономаха
Приблизно 1200 р.	Спорудження церкви Святого Пантелеймона в Галичі
1230–ті рр.	Написання «Слова про погибель Руської землі»
1256 р.	Перша літописна згадка про місто Львів
Друга половина XIII ст.	Укладення Галицько-Волинського літопису, що містить дві самостійні частини: Галицьку (1201 – 1261) і Волинську (1262–1292)
1324 р.	Перша писемна згадка про чинність на українських землях (у Володимирі-Волинському) магдебурзького права
Українські землі в складі Великого князівства Литовського та інших держав (друга половина XIV – середина XVI ст.)	
1349 р.	Приєднання до Угорського королівства Шипинської землі (Буковини)
1352 р.	Укладення польсько-литовської угоди, за якою до Польського королівства відійшли Галичина та частина Поділля, а до Великого князівства Литовського – Волинь і Берестейська земля
1359 р.	Утворення Молдавського князівства та включення до нього Шипинської землі (Буковини)
1362 р.	Розгром великим князем Литовським Ольгердом татарського війська в битві на Синіх Водах і вигнання їх з українських земель. Приєднання до Великого князівства Литовського Київщини, Поділля й Переяславщини
14 серпня 1385 р.	Укладення Кревської унії
1387 р.	Остаточне приєднання Галичини до Польського королівства

1393 р.	Приєднання Поділля до Польського королівства
12 серпня 1399 р.	Поразка литовсько-руського війська, очолюваного князем Вітовтом, у битві з ординцями на річці Ворсклі
15 липня 1410 р.	Грюнвальдська битва (битва під Таненбергом)
2 жовтня 1413 р.	Укладення Городельської унії
Липень 1416 р.	Розорення Києва ногайською ордою хана Едигея
1435 р.	Битва під Вількомиром (сучасне місто Укмерге в Литві)
1443 р.	Відокремлення Кримського ханства від Золотої Орди
1447 р.	Перший напад військ кримського хана на українські землі
1449 р.	Утворення Кримського ханства
1458 р.	Поділ Київської митрополії на Київську та московську
1463 р.	Перша згадка про існування у Львові Успенського православного братства
1481 р.	«Змова руських князів»
1482 р.	Спустошення Києва ордами кримського хана Менглі-Гірея
1489 р.	Перша згадка про українських козаків у писемних джерелах
1490–1492 рр.	Організація селянського повстання на Буковині та на Покутті
1492 р.	Документальна згадка про козаків у листі великого князя литовського Олександра Казимировича до кримського хана Менглі-Гірея
1508 р.	Повстання Михайла Глинського
1526 р.	Загарбання західної частини Закарпаття австрійськими Габсбургами, східної – Трансільванським князівством
1529 р.	Ухвалення Першого Литовського статуту
1529 р.	Запровадження Першого Литовського статуту
1555 (1556) р.	Спорудження Дмитром Вишневецьким оборонного замку на острові Мала Хортиця
1557 р.	Ухвалення «Устави на волоки»
1566 р.	Ухвалення Другого Литовського статуту

Українські землі під владою Речі Посполитої. Наростання національно- визвольної боротьби українського народу

1569 р.	Укладення Люблінської унії
1572 р.	Універсал польського короля Сигізмунда II Августа про залучення на військову службу 300 запорозьких козаків. Початок формування реєстрового козацького війська
1577 р.	Похід запорозьких козаків, очолюваних Іваном Підковою, до Молдавії
1578 р.	Козацька реформа короля Стефана Баторія. Збільшення реєстру до 500 козаків
1588 р.	Ухвалення Третього Литовського статуту
1591–1593 рр.	Козацьке повстання під проводом Криштофа Косинського
1594–1596 рр.	Козацьке повстання під проводом Северина Наливайка
1596 р.	Берестейська церковна унія
1599 р.	Повстання запорожців на турецьких галерах, очолюване Самійлом Кішкою
1606 р.	Узяття запорозькими козаками турецької фортеці Варна
1609 р.	Похід запорозьких козаків на турецькі фортеці Ізмаїл, Кілію та Акерман
1609–1612 рр.	Участь запорозьких козаків у поході польсько-литовського війська на Москву
1616 р.	Похід запорозьких козаків, очолюваних гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним, на Кафу, узяття її та звільнення невільників
1617 р.	Укладення Вільшанської польсько-козацької угоди, за якою козаки, не внесені до реєстру, повинні були повернутися під владу шляхти
1619 р.	Укладення Роставицької польсько-козацької угоди, за якою реєстр обмежувався 3 тис. козаків і встановлювалася заборона їх походів до турецьких володінь
1620 р.	Цецорська битва

1620 р.	Відновлення ієрархії Православної церкви
1621 р.	Хотинська війна
1625 р.	Виступ козаків на чолі з гетьманом Марком Жмайлом
1625 р.	Укладення Куруківської польсько-козацької угоди. Збільшення реєстру до 6 тис. козаків
1630 р.	Козацьке повстання під проводом Тараса Федоровича (Трясила)
1632 р.	Ухвалення сеймом Речі Посполитої «Статей про заспокоєння грецької віри». Легалізація Православної церкви
1635 р.	Зруйнування запорозькими козаками на чолі з Іваном Сулимою фортеці Кодак
1637–1638 рр.	Козацьке повстання під проводом Павла Бута (Павлюка), Якова Острянина та Дмитра Гуні
1638 р.	Ухвалення сеймом Речі Посполитої «Ординації Війська Запорозького реєстрового»
Національно-культурний рух (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)	
1556–1561 рр.	Створення Пересопницького Євангелія
1574 р.	Видання І. Федоровим у Львові «Апостола» – першої друкованої книги та «Букваря» – першого друкованого шкільного підручника на українських землях
1578 р.	Заснування князем К.-В. Острозьким в Острозі друкарні й школи
1581р.	Видання І. Федоровим в Острозі першого повного видання Біблії церковнослов'янською мовою
1585–1586 рр.	Заснування Львівського Успенського братства. Організація братської друкарні й школи
1587 р.	Видання в Острозі першого полемічного твору Герасима Смотрицького «Ключ царства небесного»
1596 р.	Берестейська церковна унія
1615 р.	Заснування Київського Богоявленського братства та школи при ньому

1615 р.	Початок діяльності друкарні Києво-Печерського монастиря, створеної архімандритом Єлисеєм Плетенецьким
20–і рр. XVII ст.	Укладення Густинського літопису
1631 р.	Відкриття архімандритом Києво-Печерського монастиря Петром Могилою Лаврської школи
1632 р.	Початок діяльності Києво-Могилянського колегіуму, утвореного внаслідок об'єднання Братської й Лаврської шкіл
Національно-визвольна війна українського народу проти Речі Посполитої середини XVII ст.	
25 січня 1648 р.	Початок Національно-визвольної війни. Повстання козаків на Запорозькій Січі й обрання гетьманом Богдана Хмельницького
5–6 травня 1648 р.	Битва під Жовтими Водами
16 травня 1648 р.	Битва під Корсунем
11–13 серпня 1648 р.	Битва під Пилявцями
23 грудня 1648 р.	Урочистий в'їзд гетьмана Богдана Хмельницького до Києва
30 червня, 13 серпня 1649 р.	Облога повстанським військом фортеці Збараж
5–6 серпня 1649 р.	Битва під Зборовом
8 серпня 1649 р.	Укладення Зборівського мирного договору
Серпень 1650 р.	Перший похід війська Богдана Хмельницького до Молдавії
18–30 червня 1651 р.	Битва під Берестечком
18 вересня 1651 р.	Укладення Білоцерківського мирного договору
22–23 травня 1652 р.	Битва під Батогом
Липень – серпень 1652 р.	Другий молдавський похід
Квітень – травень 1653 р.	Третій молдавський похід
Серпень – вересень 1653 р.	Четвертий молдавський похід. Загибель Тимоша Хмельницького

1 жовтня 1653 р.	Земський собор у Москві ухвалив рішення про прийняття Війська Запорозького під протекцію московського царя
11 жовтня, 5 грудня 1653 р.	Жванецька облога
8 січня 1654 р.	Козацька рада, скликана Богданом Хмельницьким у Переяславі, ухвалила присягнути на вірність московському цареві
27 березня 1654 р.	У Москві було укладено «Березневі статті» – договір між московською державою та Гетьманщиною
18–20 листопада 1654 р.	Героїчна оборона повстанцями м. Бужі
14–17 січня 1655 р.	Героїчна оборона Умані загонами Івана Богуна
19–20 січня 1655 р.	Битва під Охматовим
19 вересня – 29 жовтня 1655 р.	Облога Львова військом Богдана Хмельницького
26 жовтня 1656 р.	Укладення у Вільно перемир'я між московською державою й Річчю Посполитою
27 липня 1657 р.	Смерть гетьмана Богдана Хмельницького
Українські землі в другій половині XVII ст.	
25 жовтня 1657 р.	Генеральна козацька рада в Корсуні обрала гетьманом Івана Виговського
15 травня 1658 р.	Придушення І. Виговським антигетьманського виступу, очолюваного полтавським полковником М. Пушкарем та запорозьким кошовим отаманом Я. Барабашем
6 вересня 1658 р.	Укладення україно-польської Гадяцької угоди
1658–1659 рр.	Україно-московська війна
28–29 червня 1659 р.	Конотопська битва
11 вересня 1659 р.	Зречення гетьманства І. Виговським за вимогою козацької ради під Германівкою
17 жовтня 1659 р.	Новообраний гетьман Юрій Хмельницький підписав із московською державою Переяславські статті

50–і рр. XVII ст.	Формування Харківського, Острогозького, Сумського, Ізюмського та Охтирського козацьких полків на Слобожанщині.
Серпень-вересень 1660 р.	Чуднівська кампанія
Жовтень 1660 р.	Укладення україно-польського Слободищенського трактату
1663 р.	Поділ Війська Запорозького на лівобережний і правобережний гетьманати
1663–1665 рр.	Гетьманування на Правобережжі Павла Тетері
1665 р.	Укладення лівобережним гетьманом Іваном Брюховецьким україно-московської угоди – московських статей
Січень 1666 р.	На козацькій раді в Чигирині правобережним гетьманом обрано Петра Дорошенка
30 січня 1667 р.	Укладення між московською державою та Річчю Посполитою Андрусівського перемир'я
3 березня 1669 р.	Укладення новообраним лівобережним гетьманом Дем'яном Многогрішним україно-московської угоди – Глухівських статей
10–12 березня 1669 р.	Старшинська козацька рада в Корсуні за пропозицією П. Дорошенка ухвалює рішення про визнання протекторату Османської імперії над Правобережною Україною
13 березня 1672 р.	Обрання на козацькій раді в Конотопі гетьманом Лівобережної України Івана Самойловича. Укладення україно-московських Конотопських статей
18 жовтня 1672 р.	Укладення Бучацького мирного договору між Річчю Посполитою та Османською імперією
1673–1676 рр.	Польсько-турецька війна за Правобережну Україну
1676 р.	Укладення Журавненської мирної угоди між Річчю Посполитою та Османською імперією
1677 р.	Перший Чигиринський похід турецько-татарської армії
1677–1681 рр.	московсько-турецька війна за Правобережну Україну
1678 р.	Другий Чигиринський похід турецько-татарської

	армії
13 січня 1681 р.	Укладення Бахчисарайської мирної угоди між московською державою, Кримським ханством та Османською імперією
1685 р.	Відновлення урядом Речі Посполитої козацького устрою на Правобережній Україні – Богуславського, Брацлавського, Фастівського та Корсунського полків
6 травня 1686 р.	Укладення «Трактату про вічний мир між московською державою та Річчю Посполитою»
Травень-червень 1687 р.	Перший кримський похід об'єднаної московсько- української армії
Українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.	
25 липня 1687 р.	Обрання гетьманом І. Мазепи. Укладення українсько- московських Коломацьких статей
1689 р.	Другий Кримський похід московсько- української армії
1699 р.	Постанова сейму Речі Посполитої про ліквідацію козацтва на Правобережній Україні
1700–1721 рр.	Північна війна росії зі Швецією
1702–1704 рр.	Національно-визвольне повстання проти польського панування на Правобережжі
Жовтень 1708 р.	Перехід І. Мазепи з п'ятитисячним козацьким військом на бік шведського короля Карла XII
14 травня 1709 р.	Зруйнування за наказом царя Петра I Чортомлицької Січі
27 червня 1709 р.	Полтавська битва
1709 р.	Ухвалення Решетилівських статей
1709–1711 рр.	Кам'янська Січ
5 квітня 1710 р.	Ухвалення Конституції П. Орлика – «Пактів і Конституцій прав і свобод Війська Запорозького»
Весна 1711 р.	Похід П. Орлика разом із татарами на Правобережну Україну
12 липня 1711 р.	Укладення російсько-турецького Прутського договору
1711 – 1734 рр.	Олешківська Січ

1712 р.	Укладення російсько-турецького Адріанопольського договору
2 квітня 1722 р.	Указ російського імператора Петра I про скасування в Лівобережній Україні гетьманства й утворення для управління нею Малоросійської колегії
1723 р.	Подання українською старшиною Петру I Коломацьких чолобитних
Червень 1727 р.	Обрання гетьманом Данила Апостола
1728 р.	Ухвалення «Рішительних пунктів»
1734 р.	Гайдамацьке повстання проти польського панування на Правобережжі, очолюване Верланом
1734–1750 рр.	Управління Гетьманщиною Правлінням гетьманського уряду
1734–1775 рр.	Нова (Підпільненська) Січ
1738–1745 рр.	Виступи опришків під проводом О. Довбуша на Прикарпатті
Українські землі в другій половині XVIII ст.	
1750 р.	Відновлення гетьманства на Лівобережній Україні. Початок гетьманування К. Розумовського
1753 р.	Утворення Слов'яно-Сербії.
10 листопада 1764 р.	Указ Катерини II про ліквідацію гетьманства в Україні й утворення Другої Малоросійської колегії.
1765 р.	Ліквідація козацького полкового устрою на Слобожанщині
Травень 1768 р.	Початок Коліївщини – гайдамацького національно- визвольного повстання на Правобережжі
1768–1774 рр.	Російсько-турецька війна за вихід до Чорного моря. Участь у ній лівобережних і запорозьких козаків
1772 р.	Перший поділ Речі Посполитої
10 липня 1774 р.	Укладення російсько-турецького Кючук-Кайнарджийського мирного договору

1775 р.	Укладення австрійсько-турецької Константинопольської конвенції. Захоплення Австрією Буковини
4 червня 1775 р.	Зруйнування російськими військами Нової (Підпіль-ненської) Січі
1775 р.	Заснування запорожцями, які переселилися до турецьких володінь, Задунайської Січі
8 квітня 1783 р.	Указ Катерини II про приєднання до російської імперії Криму
3 травня 1783 р.	Указ Катерини II про закріпачення селян Лівобережної та Слобідської України
21 квітня 1785 р.	Видання Катериною II «Грамоти на права, вольності й переваги благородного російського дворянства», за якою українській козацькій старшині надавалися рівні права з російським дворянством
1787–1791 рр.	російсько-турецька війна
1788 р.	Створення Війська вірних козаків (Чорноморського козацького війська)
1791 р.	Укладення російсько-турецького Ясського мирного договору
1792 р.	Переселення Чорноморського козацького війська на Кубань
1793 р.	Другий поділ Речі Посполитої
1795 р.	Третій поділ Речі Посполитої
Культура України другої половини XVII–XVIII ст.	
1661 р.	Видання друкарнею Києво-Печерської лаври «Києво-Печерського патерика»
1690–1696 рр.	Спорудження коштом гетьмана І. Мазепи Богоявленської церкви Братського монастиря та Миколаївського собору в Києві
1694 р.	Києво-Могилянська колегія отримує статус вищого навчального закладу – академії
1695–1700 рр.	Спорудження на замовлення гетьмана І. Мазепи Вознесенського собору в Переяславі
1700–1702 рр.	Спорудження коштом гетьмана І. Мазепи будинку Чернігівського колегіуму (діяв до 1776 р.)

1703 р.	Спорудження коштом гетьмана І. Мазепи навчального корпусу Києво-Могилянської академії
1704–1716 рр.	Діяльність у Києво-Могилянській академії Феофана Прокоповича – професора філософії й богослов'я, Ректора
1720 р.	Указ Петра І про заборону друкувати книжки українською мовою
1722–1794 рр.	Роки життя філософа й поета Г. Сковороди
1727 р.	Заснування Харківського колегіуму
1730–1740–і рр.	Укладення зводу правових актів Гетьманщини «Права, за якими судиться малоросійський народ»
1731–1744 рр.	Спорудження архітектором І. Шеделем дзвіниці Києво- Печерської лаври
1738 р.	Заснування Переяславського колегіуму
1738 р.	Відкриття співацької школи в Глухові
1745–1760 рр.	Спорудження у Львові собору Святого Юра – кафедрального собору греко-католицької церкви (архітектор Б. Меретин)
1747–1753 рр.	Спорудження Андріївської церкви в Києві (архітектор Варфоломій Растреллі)
1751 р.	Утворення гетьманом К. Розумовським придворного театру в Глухові
1752–1755 рр.	Спорудження в Києві царського Марійського палацу (архітектори В. Растреллі та І. Мічурін)
1753–1755 рр.	Спорудження Кловського палацу в Києві
1769–1774 рр.	Укладення Григорієм Сковородою збірника «Басні Харьковскія»
1769–1779 рр.	Перебування Дмитра Бортнянського в Італії. Створення опер «Алкід», «Креонт», «Квінт Фабій»
Українські землі у складі російської імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	
1791 р.	Таємна місія Василя Капніста до прусського короля Фрідріха Вільгельма II

1798 р.	Видання в Петербурзі перших трьох частин «Енеїди» І. Котляревського
1806–1812 рр.	російсько-турецька війна
1806 р.	Утворення Новоросійського (Усть-Дунайського Буджацького) козацького війська (існувало до липня 1807 р.)
1812 р.	російсько-французька війна
1813–1835 рр.	Антикріпосницький селянський рух під проводом Устима Кармелюка на Поділлі
1817 р.	Створення перших військових поселень у Слобідсько-Українській губернії
1817–1818 рр.	Повстання бузьких козаків на Херсонщині
1818–1819 рр.	Діяльність масонської ложі «Любов до істини» в Полтаві
1819 р.	Повстання військових поселенців у Чугуєві
1819 р.	Організація В. Лукашевичем Малоросійського таємного товариства в Полтаві
1825 р.	Збудовано перший в Україні пароплав
25 грудня 1825 р. – 4 січня 1826 р.	Повстання Чернігівського полку
1826 р.	Організація в Харківському університеті таємного молодіжного демократичного гуртка
1827–1830 рр.	Діяльність таємного демократичного гуртка в Гімназії вищих наук у Ніжині
1828–1829 рр.	російсько-турецька війна
1830–1831 рр.	Польське національно-визвольне повстання. Поширення дій повстанців на Волинь, Поділля та Київщину
1832–1864 рр.	Роки існування Азовського козацького війська
30–і рр. ХІХ ст.	Початок промислової революції в Україні
Грудень 1845 р. – березень 1847 р.	Діяльність таємного Кирило-Мефодіївського братства в Києві
Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст.	
1775 р.	Константинопольська конвенція між Австрією та Туреччиною. Загарбання австрійськими Габсбургами Буковини

70–80–і рр. XVIII ст.	Реформи Марії-Терезії та Йосифа II
1782 р.	Указ імператора Йосифа II про ліквідацію особистої залежності селян
1810–1815, 1831 р.	«Холерні бунти» на Закарпатті
1816 р.	Заснування в Перемишлі «Товариства галицьких греко- католицьких священників для поширення письмами просвіти та культури серед вірних»
1820–1830 рр.	Виступи опришків на чолі з Мироном Штолюком у Східній Галичині та Північній Буковині
1833–1837 рр.	Діяльність «Руської трійці»
1837 р.	Видання «Руською трійцею» в Будапешті альманаху «Русалка Дністровая»
1843–1844 рр.	Селянські виступи під проводом Л. Кобилиці в Північній Буковині
2 травня 1848 р.	Виникнення Головної Руської Ради
15 травня 1848 р.	Ухвалення у Відні закону про скасування кріпосного права в Східній Галичині
Червень 1848 р.	Перший слов'янський конгрес у Празі
9 серпня 1848 р.	Ліквідація кріпосного права на Буковині
Листопад 1848 р. – 1849 р.	Селянський рух під проводом Л. Кобилиці в Північній Буковині
1851 р.	Розпуск австрійським урядом Головної Руської Ради

Культура України в першій половині XIX ст.

1783 р.	Відкриття у Львові греко-католицької семінарії, переведеної туди з Відня
1785 р.	Відновлення діяльності Львівського університету
1805 р.	Відкриття Харківського університету
1810 р.	Утворення музею старожитностей у Феодосії
1811–1818 рр.	Діяльність Філотехнічного товариства (науково-просвітницького), організованого В. Каразіним у своєму помісті (селище Кручик Харківської губернії)
1812 р.	Заснування Нікітського ботанічного саду

	поблизу Ялти
1812–1829 рр.	Діяльність Товариства наук при Харківському університеті
1814 р.	Утворення першої професійної театральної трупи в Харкові
1817 р.	Відкриття у Львові культурно-просвітницької установи – Інституту Оссолінських
1817 р.	Заснування Рішельєвського ліцею в Одесі
1817 р.	Заснування реальної (торгової) академії у Львові
1818–1821 рр.	Діяльність театральної трупи на чолі з І. Котляревським та М. Щепкіним у Полтаві
1819 р.	Заснування Волинської гімназії Крем'янецького ліцею
1820 р.	Відкриття Гімназії вищих наук коштом князя О. Безбородька в Ніжині (у 1832 р. реорганізована в ліцей).
1828 р.	Заснування археологічного музею в Одесі
1834 р.	Відкриття університету Святого Володимира в Києві
1840 р.	Перше видання «Кобзаря» Т. Шевченка в Петербурзі
1844 р.	Відкриття Технічної академії у Львові
1846 р.	Видання в Москві О. Бодянським історичної праці «Історія Русів»
Українські землі у складі російської імперії в другій половині XIX ст.	
1853–1856 рр.	Кримська війна
1855 р.	Масовий антикріпосницький рух «Київська козаччина»
1856 р.	Похід «У Таврію за волею»
1856–1860 рр.	Організація та діяльність Харківсько-Київського таємного політичного товариства
1857 р.	Ліквідація військових поселень у Росії
1857 р.	Створення Таємного комітету для підготовки селянської реформи
60–80-і рр. XIX ст.	Завершення промислової революції (перевороту) на українських землях
1860 р.	Створення Київської (Старої) громади

1861–1862 рр.	Видання в Петербурзі щомісячного суспільно-політичного й літературного журналу «Основа» українською мовою
19 лютого 1861 р.	Маніфест царя Олександра I про скасування кріпосного права в Росії
18 липня 1863 р.	Валуєвський циркуляр
1863–1864 рр.	Польське повстання
1864 р.	Початок здійснення земської, судової та освітньої реформ
1865 р.	Проведення цензурної реформи
1865 р.	Відкриття першої в Наддніпрянщині залізниці Одеса- Балта
1870 р.	Початок здійснення реформи системи міського самоврядування
1872 р.	Відновлення діяльності «Громади» в Києві
1873 р.	Створення Південно-Західного відділу Імператорського російського географічного товариства (ліквідований згідно з Емським указом 1876 р.)
1874 р.	Проведення військової реформи. Запровадження загальної військової повинності
18 травня 1876 р.	Емський указ царя Олександра II
1877 р.	«Чигиринська змова»
1880–1881 рр.	Діяльність «Південноросійського робітничого союзу»
1892 р.	Виникнення таємної студентської організації «Братство тарасівців»
Західноукраїнські землі у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії в другій половині XIX ст.	
1856–1916 рр.	Життя та діяльність І. Франка
1861 р.	Перші вибори до Галицького крайового сейму
1861 р.	Створення у Львові культурно-просвітницького товариства «Руська бесіда»
1867 р.	Конституційне оформлення дуалістичної Австро- Угорської імперії
1868 р.	Створення у Львові культурно-просвітницького товариства «Просвіта»

1870 р.	Створення Руської ради – політичної організації москвофілів (старорусинів)
1873 р.	Заснування Літературного товариства ім.Т. Шевченка
1883 р.	Заснування В. Нагірним кооперативу «Сільський господар»
1885 р.	Створення Народної ради – політичної організації народовців
1890–1894 рр.	«Нова ера» україно-польських відносин.
1890 р.	Утворення Русько-української радикальної партії (РУРП) – першої української політичної партії.
1892 р.	Створення Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ).
1895 р.	Уперше до програми української політичної партії (програми РУРП) було введено положення про домагання незалежної Української держави.
1899 р.	Створення Української соціал-демократичної партії (УСДП)
1899 р.	Створення Української національно-демократичної партії (УНДП)
Культура України в другій половині XIX ст.	
1860–1862 рр.	Існування недільних шкіл у Наддніпрянщині
1862 р.	Створення С. Гулаком-Артемівським першої української опери «Запорожець за Дунаєм»
1864 р.	Заснування в Галичині першого українського професійного театру
1865 р.	Відкриття Новоросійського університету
1875 р.	Відкриття Чернівецького університету
1882 р.	Створення в Єлисаветграді першої професійної трупи під керівництвом М. Кропивницького
Наддніпрянська Україна на початку XX ст.	
1900–1903 рр.	Економічна криза

1903 р.	II з'їзд РСДРП – заснування партії, виникнення більшовицької і меншовицької течії в партії
1905–1907 рр.	Перша російська революція
Червень 1905 р.	Повстання моряків на броненосці «Потьомкін»
17 жовтня 1905 р.	Маніфест царя про скликання Державної думи та проголошення демократичних прав і свобод
Грудень 1905 р.	Збройні повстання в Москві, на Донбасі
Жовтень 1905 р.	Відкриття в Одесі першого на території підросійської України товариства «Просвіта»
Листопад 1905 р.	Повстання на Чорноморському флоті в Севастополі під керівництвом лейтенанта Шмідта, виступ солдат-саперів і робітників у Києві під керівництвом Б. Жаданівського
1906, 1910 р.	Видання указу й закону про проведення аграрної (Столипінської) реформи
3 червня 1907 р.	Третьочервневий переворот. Завершення першої російської революції
1911 р.	Убивство в Києві П. Столипіна
1906, 1907, 1907–1912, 1912–1917 рр.	Періоди діяльності I, II, III, IV Державних дум Росії
1911–1913 рр.	«Справа Бейліса»
1908 р.	Утворення Товариства українських поступовців (ТУП)
Західноукраїнські землі на початку XX ст.	
1900 р.	Митрополитом УГКЦ стає А. Шептицький
1901 р.	Утворення «Ревізійного союзу українських кооперативів»
1902 р.	Загальний страйк сільгоспробітників в Галичині, в якому взяло участь понад 200 тис. мешканців Галичини
1907 р.	Запровадження загального виборчого права в Австро-Угорщині
1908 р.	Убивство українським студентом Мирославом Січинським намісника Галичини графа Андрія Потоцького

1910 р.	Організація польсько-українських збройних сутичок, в одній із яких загинув український студент Адам Коцко
1911 р.	Заснування бойскаутської організації «Пласт»
Україна в роки Першої світової війни	
1914–1918 рр.	Перша світова війна
Серпень 1914 р.	Створення Головної Української Ради (ГУР)
Серпень 1914 – червень 1918 рр.	Діяльність Союзу визволення України (СВУ)
1914 р.	Створення Легіону Українських Січових Стрільців (УСС)
Серпень-вересень 1914 р.	«Галицька битва»
1915 р.	Узяття російськими військами фортеці Перемишль
1915 р.	Бій на горі Маківка
1915 р.	Створення Загальної Української Ради (ЗУР)
1916 р.	Бій на горі Лисоня
Травень-червень 1916 р.	«Брусиловський прорив»
Українська революція	
27 лютого 1917 р.	Лютнева демократична революція в Петербурзі
2 березня 1917 р.	Початок Української революції
3 березня 1917 р.	Створення Української Центральної Ради (УЦР)
1 квітня 1917 р.	100-тис. демонстрація в Києві на підтримку Центральної Ради під гаслами «Вільна Україна – Великій Росії!», «Автономію Україні!»
1 квітня 1917 р.	Обрання керівником Центральної Ради М. С. Грушевського, а його заступниками – С. Єфремова і В. Винниченка. Для роботи в міжсесійний період було обрано Малу Раду в складі 20 осіб
5–8 травня 1917 р.	У Києві відбувся військовий з'їзд майже 700 делегатів від усіх партій, флотів та гарнізонів, який висловив підтримку УЦР. На ньому було обрано Військовий генеральний комітет на чолі з С. Петлюрою

Травень 1917 р.	Приблизно 3 тис. солдатів та офіцерів створили український полк ім. Б. Хмельницького. Із селян було сформовано підрозділ вільного козацтва, а його почесним отаманом обрано командира 1-го Українського корпусу генерала П. Скоропадського
10 червня 1917 р.	На другому українському військовому з'їзді проголошено І універсал УЦР. Головний зміст універсалу полягав у проголошенні автономії України та українізації. І універсал був негативно сприйнятий Тимчасовим урядом
15 червня 1917 р.	Створення Генерального Секретаріату на чолі з В. Винниченком – першого в ХХ ст. українського уряду
29 червня 1917 р.	Прибуття до Києва делегації міністрів Тимчасового уряду з метою досягнення компромісу з УЦР: Тимчасовий уряд визнавав УЦР «найвищим крайовим органом управління в Україні», а ЦР відмовлялася від одностороннього проголошення автономії України
3 липня 1917 р.	Проголошення ІІ універсалу УЦР: відмова від одностороннього проголошення автономії України та узгодження складу Генерального секретаріату й українізації армії з Тимчасовим урядом
3–4 липня 1917 р.	Перемога прихильників Тимчасового уряду над більшовиками в Петрограді та початок обмеження прав Генерального Секретаріату
3–4 липня 1917 р.	Виступ самостійників (полуботківців), які намагалися захопити державні установи в Києві та примусити УЦР проголосити незалежність України. Зусиллями УЦР та штабу Київського військового округу повстання було придушене, а полк розформований та відправлений на фронт

4 (17) серпня 1917 р.	«Тимчасові інструкції...» Тимчасового уряду Генеральному Секретаріату, які позбавляли УЦР законодавчих прав та перетворювали в орган Тимчасового уряду; звужувалася українська територія до 5 губерній (Київської, Волинської, Подільської, Полтавської та Чернігівської). Тимчасовий уряд залишав за собою право віддавати розпорядження безпосередньо місцевим органам влади, інформуючи лише про них УЦР
Серпень 1917 р.	Корніловський заколот
Вересень 1917 р.	З'їзд народів росії у Києві
7 листопада 1917 р.	Проголошення III універсалу УЦР, який передбачав створення Української Народної Республіки (УНР), яка мала перебувати у федеративних зв'язках з росією. Запроваджувалися: 8-годинний робочий день; контроль держави над промисловістю й банками; ліквідація поміщицького землеволодіння й передача землі селянам без викупу; проголошувалися демократичні свободи; скасовувалася смертна кара
Грудень 1917 р.	Ультиматум Раднаркомом росії
11–12 грудня 1917 р.	Перший Український з'їзд Рад у Харкові. Проголошення радянської влади в Україні та оголошення Української Центральної Ради поза законом, а всі її розпорядження недійсними. Фактично встановилося двовладдя
16 січня 1918 р.	Збройне повстання київських більшовиків на заводі «Арсенал», яке за тиждень було придушене
22 січня 1918 р.	Ухвалення IV універсалу УЦР, який проголошував Українську Народну Республіку самостійною, незалежною, вільною, суверенною державою українського народу

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності	
Січень (лютий) 1918 р.	Брестський мир між УНР та державами Четвертого союзу
Лютий–листопад 1918 р.	Окупація України військами Німеччини та Австро- Угорщини
Березень 1918 р.	Відновлення влади УЦР в умовах німецько-австрійської окупації. Ухвалення УЦР Конституції УНР
29 квітня 1918 р.	На з'їзді «хліборобів» було оголошено про розпуск Центральної Ради та проголошено П. Скоропадського гетьманом України
Серпень 1918 р.	Утворення Українського національного союзу
1 листопада 1918 р.	Українське повстання у Львові («Листопадовий зрив»)
Листопад 1918 р.	Проголошення ЗУНР
14 листопада 1918 р.	П. Скоропадський видав універсал про створення федерації з росією, який викликав велике обурення в суспільстві
14 листопада 1918 р.	Утворення Директорії
14 грудня 1918 р.	Військові з'єднання Директорії ввійшли в Київ
18 грудня 1918 р.	Директорія перебралася в Київ
26 грудня 1918 р.	Створено перший уряд відновленої УНР – Раду Народних Міністрів на чолі з В. Чехівським
Грудень 1918 р.	Відновлення УНР
22 січня 1919 р.	Акт злуки УНР і ЗУНР
1919 р.	Хотинське повстання під проводом більшовиків проти румунської окупації. Взяло участь 30 тис. осіб
Листопад 1918 – листопад 1921 р.	Друга радянсько-українська війна, поразка українського визвольного руху
18 березня 1921 р.	Ризький мирний договір РСФРР та УСРР з Польщею

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928)

1921 р.	Запровадження нової економічної політики (непу)
1921–1923 рр.	Голод в Україні
1921–1930 рр.	Існування Української автокефальної православної церкви
1922 р.	Створення театру «Березіль»
30 грудня 1922 р.	Створення СРСР
1923 р.	Запровадження політики коренізації (українізації)
1927 р.	Завершення відбудови сільського господарства та промисловості після тривалої господарської розрухи
1928 р.	«Шахтинська справа»
	Радянська модернізація України (1929–1938)
1928 (1929)–1932 рр.	Перша п'ятирічка
1929–1938 рр.	Період радянської модернізації в Україні
1929 р.	«Рік великого перелому»
9 березня – 19 квітня 1930 р.	Процес Співки Визволення України , показовий процес над 45 керівниками і головними діячами СВУ
1932–1933 рр.	Голодомор
1933–1938 рр.	Друга п'ятирічка
1938–1941 рр.	Третя п'ятирічка (не завершена)
1931 р.	Пуск Харківського тракторного заводу
1932 р.	Пуск Дніпровської ГЕС
Листопад 1929 р.	Проголошення курсу на суцільну колективізацію
1932–1933 рр.	Голодомор в Україні
1934 р.	Перенесення столиці України з Харкова до Києва
1937 р.	Завершення колективізації в Україні

Західноукраїнські землі (1921–1938)	
1920 р.	Створено Українську військову організацію (УВО), яку очолив Є. Коновалець
25 листопада 1921 р.	Замах на прем'єр-міністра Польщі Юзефа Пілсудського, підготовлений УВО
1923 р.	Рішення Ради амбасадорів (послів) великих держав на Паризькій конференції про остаточну передачу Східної Галичини Польщі на правах автономії
1923 р.	Створено Комуністичну партію Західної України (КПЗУ). Розпущена за рішенням Комінтерну у 1938 р. у зв'язку із звинуваченням у проникненні в її ряди фашистської агентури
1924 р.	Антирумунське повстання в с. Татарбунари та інших селах Південної Бессарабії. Загальна кількість учасників виступу сягнула 6 тис. чоловік. Над вцілілими українцями румунська влада організувала «Процес 500»
1927 р.	У Румунії засновано Українську національну партію. Очолив В. Залозецький. Займала угодовську позицію до румунської влади
1929 р.	Створення Організації українських націоналістів (ОУН). Головою проводу обрано Євгена Коновальця
1930 р.	Польська пацифікація в Східній Галичині
1934 р.	В Березі-Картузкій було створено спеціальний концентраційний табір для репресованих українців
1934 р.	Члени ОУН ліквідували польського міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького, винного у пацифікації на західно-українських землях
1938 р.	Вбивство радянськими агентами Є. Коновальця
29–30 вересня 1938 р.	Мюнхенська угода, яка передбачала передачу від Чехословаччини Судетську область і визвала урядову кризу в Чехословаччині

жовтень 1938 р.	Надання Закарпаттю автономних прав у складі Чехословаччини. Уряд Закарпаття очолив угрофіл А. Бродій, а через декілька днів А. Волошин
2 листопада 1938 р.	Німеччина та Італія провели у Відні арбітраж, який розділив Закарпаття. Значна його частина зі 180- тисячами населення та найбільшими містами: Ужгородом, Береговим, Мукачевом було передано Угорщині
15 березня 1939 р.	Проголошення незалежності Карпатської України
15–18 березня 1939 р.	Угорські війська окупували Карпатську Україну
Україна в роки Другої світової війни (1939–1945)	
23 серпня 1939 р.	Пакт про ненапад між Німеччиною та СРСР і таємний протокол до нього (Пакт Ріббентропа – Молотова)
1 вересня 1939 – 2 вересня 1945 рр.	Друга світова війна
17 вересня 1939 р.	Напад Червоної армії на Польщу. Початок так званого «визвольного походу»
28 вересня 1939 р.	Договір про дружбу та кордони між Німеччиною та СРСР та таємні протоколи до нього
15 листопада 1939 р.	Включення Західної України до складу УРСР
2 серпня 1940 р.	Включення Південної Бессарабії і Північної Буковини до складу УРСР
22 червня 1941 р.	Напад Німеччини на СРСР
30 червня 1941р.	Проголошення Акта про відновлення Української Держави
22 липня 1942 р.	Завершення окупації України загарбниками
14 жовтня 1942 р.	Створення УПА
6 листопада 1943 р.	Визволення Києва від загарбників
28 жовтня 1944 р.	Завершення визволення України від німецько-фашистських окупантів
8 травня 1945 р.	Капітуляція Німеччини і завершення радянсько-німецької війни

2 вересня 1945 р.	Капітуляція Японії і завершення Другої світової війни
Післявоєнна відбудова та розвиток України в 1945 – на початку 1950–х рр.	
1945 р.	Участь української делегації в роботі установчої конференції ООН
26 листопада 1944 р.	В Мукачеві І з'їзд делегатів народних комітетів Закарпатської України ухвалив маніфест про возз'єднання Закарпатської України з УРСР
29 червня 1945 р.	Підписано договір та протокол до нього про вихід Закарпатської України зі складу Чехословаччини та про її возз'єднання з радянською Україною
16 серпня 1945 р.	Між СРСР і Польською республікою укладено договір про радянсько-польський кордон
Серпень 1946 р.	Схвалення плану IV п'ятирічки – «п'ятирічки відбудови»
1946 р.	Львівський собор, ліквідація УГКЦ
1946–1947 рр.	Голод в Україні
1947 р.	Грошова реформа, скасування карткової системи «Ждановщина»
17 лютого 1947 р.	Підписано радянсько-румунський договір. Румунія визнала входження Північної Буковини, території колишніх Хотинського та Ізмаїльського повітів до складу УРСР
1947 р.	Операція «Вісла»
1949 р.	Ліквідація Мукачівської єпархії греко-католицької церкви
1950 р.	Загибель командувача УПА Р. Шухевича
Україна в умовах десталінізації (1953–1964)	
5 березня 1953 р.	Смерть Й. Сталіна. Початок десталінізації
1954 р.	Початок освоєння цілини
1954 р.	Обрання О. Кириченка першим секретарем ЦК КПУ
19 лютого 1954 р.	Входження Кримської області до складу УРСР

1956 р.	XX з'їзд КПРС
1956 р.	Вихідця з Житомирської області С. Корольова призначено генеральним конструктором космічних апаратів
1961 р.	Грошова реформа
12 квітня 1961 р.	Перший політ людини в космос
11–15 серпня 1962 р.	Українець П. Попович здійснив космічний політ навколо Землі .
1963 р.	Обрання П. Шелеста першим секретарем ЦК КПУ
Україна в період загострення кризи радянської системи (середина 1960 – початок 1980-х рр.)	
4 вересня 1965 р.	У кінотеатрі «Україна» в Києві під час перегляду кінофільму «Тіні забутих предків» група інтелігенції, зокрема І. Дзюба, В. Стус, В. Чорновіл та інші, провели акцію протесту проти арешту інакодумців
1965, 1972, 1982 рр.	Хвилі арештів дисидентів
Друга половина 1960-х рр.	Економічні реформи («реформи О. Косигіна»)
Січень 1972 р.	Радянські спецслужби провели масові політичні арешти, ув'язнивши багато провідних діячів національно- культурного відродження
1976 р.	Утворення Української Гельсінської групи (УГГ)
1978 р.	Ухвалення нової Конституції УРСР
1982 р.	Ухвалення Продовольчої програми, початок створення агропромислових комплексів (АПК)
Розпад Радянського Союзу й відродження незалежності України	
1985–1991рр.	Період перебудови і розпаду СРСР
Квітень 1985 р.	Початок перебудови
26 квітня 1986 р.	Аварія на Чорнобильській АЕС
Липень 1989 р.	Загальноукраїнський страйк шахтарів
Вересень 1989 р.	Виникнення Народного руху України
Жовтень 1989 р.	Ухвалення Верховною Радою України Закону УРСР «Про мови в Українській РСР»

Березень 1990 р.	Перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР
17 березня 1990 р.	Референдум про долю СРСР
16 липня 1990 р.	Ухвалення Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України
3 серпня 1990 р.	Ухвалення Закону «Про економічну самостійність УРСР»
1989–1991 рр.	Формування багатопартійної системи в Україні
24 серпня 1991 р.	Ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України
1 грудня 1991 р.	Референдум та вибори Президента України
Україна в умовах незалежності	
Жовтень 1991 р.	Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про громадянство України»
Грудень 1991, липень 1994, жовтень–листопад 1999, жовтень–грудень 2004 рр.	Президентські вибори
6 грудня 1991 р.	Створення Збройних сил України
1992 р.	Створення Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ-КП).
1992 р.	Україна стає членом НБСЄ (із 1994 р. – ОБСЄ).
1993–1994 р.	Період гіперінфляції
Березень 1994, 1998, 2002, 2006 рр., вересень 2007 р.	Парламентські вибори
1995 р.	Україна стала членом Ради Європи
28 червня 1996 р.	Ухвалення Конституції України
Вересень 1996 р.	Запровадження національної валюти гривні
1997 р., 10 жовтня	Початок створення регіональної організації за демократичний та економічний розвиток – ГУАМ, яка отримала назву від перших букв назв країн-засновниць: Грузія, Азербайджан, Україна, Молдова. Організацію остаточно оформлено 7 червня 2001 р. з підписанням Ялтинської хартії

1997 р.	Підписання «Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією»
2000 р.	Початок економічного зростання
16 квітня 2000 р.	Референдум за народною ініціативою
15 грудня 2000 р.	Закриття ЧАЕС
Листопад–грудень 2004 р.	Помаранчева революція
8 грудня 2004 р.	Внесення змін до Конституції України
2005 р.	Приєднання України до Болонського процесу (реформування вищої освіти)
2005 р.	Україна отримала статус країни з ринковою економікою
2006 р.	Ухвалення Верховною Радою Закону «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні»
2008 р.	Вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ)
Січень 2010 р.	Обрання В. Януковича Президентом України
Квітень 2010 р.	Харківські угоди. Президенти Росії Медведєв та України Янукович підписали угоду про базування Чорноморського флоту Росії в Севастополі до 2042 року в обмін на знижку на ціну російського газу на 100 доларів США. (Угоди було скасовано у 2014 р. російським керівництвом в односторонньому порядку після захоплення Криму)
Жовтень 2010 р.	Конституційний Суд України скасував Конституційну реформу 2004 року, як ухвалену з порушенням процедури, поновив чинність Конституції 1996 року та звернувся до органів державної влади з вимогою невідкладно узгодити українське законодавство з Основним законом України
Грудень 2011 р.	Засуджено до 7 років ув'язнення Юлію Тимошенко, колишню прем'єрку країни та опозиційного політика, за збитки для України внаслідок скандальних газових угод з росією у 2009 році
Лютий 2012 р.	Опозиціонера, ексміністра внутрішніх справ Юрія Луценка засуджено до 4 років

	позбавлення волі
8 червня – 1 липня 2012 р.	Польща і Україна прийняли Чемпіонат Європи з футболу
21 листопада 2013 р.	Уряд України несподівано заявляє, що неготовий до підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом на саміті у Вільнюсі, підготовка до якого тривала останні місяці
24 листопада 2013 р.	Всеукраїнська акція непокори владі з вимогою підписання угоди про асоціацію з ЄС та відставкою уряду Азарова. Початок Європейських майданів по всій Україні, найбільшими з яких були Київський та Львівський
Ніч на 30 листопада 2013 р.	Силовий розгін Євромайдану в Києві. Початок Революція гідності
листопад 2013 – лютий 2014 рр.	Революція гідності; повалення режиму В. Януковича
з 23 лютого 2014 р.	Кримська криза, початок відкритої фази російської агресії проти України
27 березня 2014 р.	Генеральна асамблея ООН цхвалила резолюцію на підтримку територіальної цілісності України та про визнання недійсним «референдуму» в Криму
Червень 2014 р.	Обрання П. Порошенка Президентом України
Вересень 2014 р.	Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС)
26 жовтня 2014 р.	Позачергові парламентські вибори в Україні
Вересень 2014 р., лютий 2015 р.	Мінські угоди
Листопад 2015 р.	Створення Національної поліції України
грудень 2015 р.	Заборона діяльності Комуністичної партії України
1 січня 2016 р.	Набирає чинності зона вільної торгівлі між Україною та ЄС
квітень 2016 р.	В. Б. Гройсман обраний прем'єр-міністром України після відставки прем'єра А. П. Яценюка

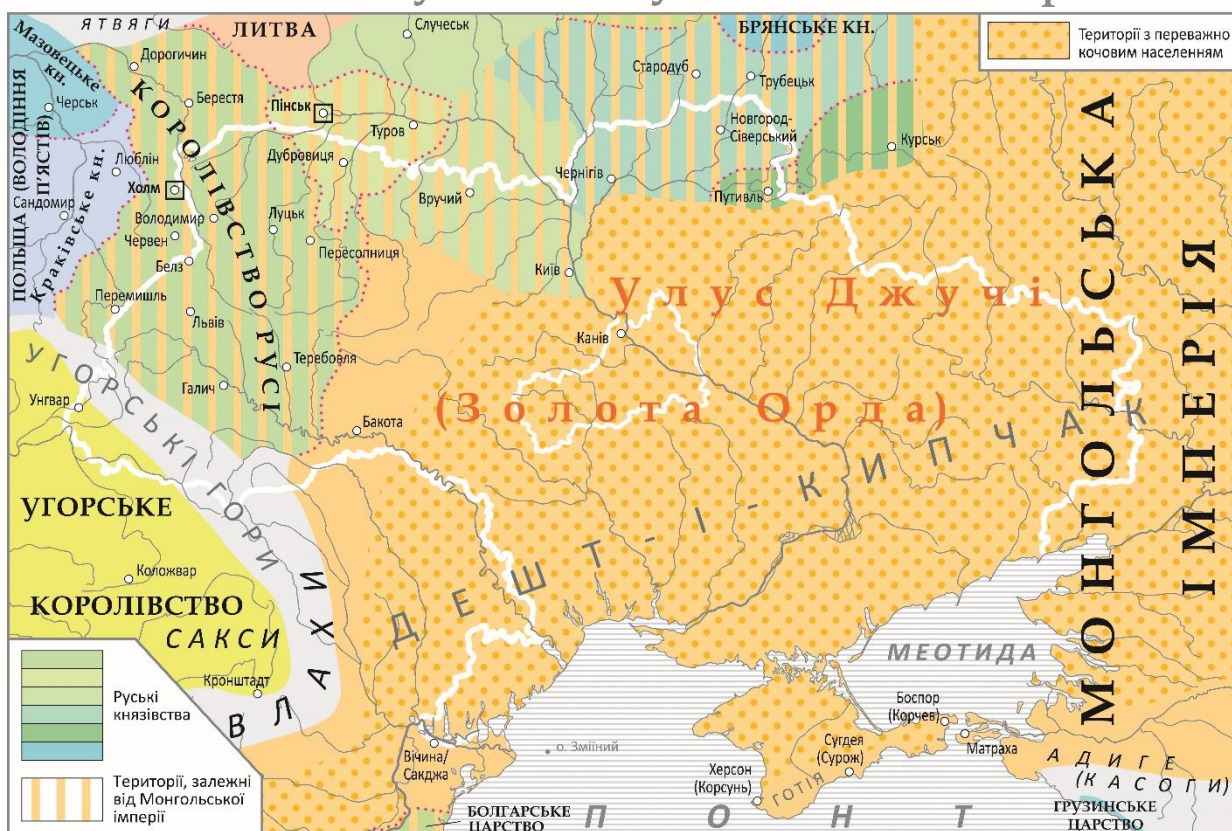
травень 2016 р.	Джамала з піснею «1944» про депортацію кримських татар посіла перше місце на Пісенному конкурсі Євробачення 2016 у Стокгольмі
6 квітня 2017 р.	Європейський парламент проголосував за надання громадянам України безвізового режиму. З 11 червня безвіз почав діяти
30 квітня 2018 р.	Президент Петро Порошенко оголосив про завершення Антитерористичної операції в Донбасі і старт Операції об'єднаних сил (ООС)
15 грудня 2018 р.	У Соборі Св. Софії у Києві відбувся Об'єднавчий собор українських православних церков, на якому було проголошено утворення єдиної помісної Православної церкви України
січень 2019	Вручення Патріархом Варфоломієм Томосу про автокефалію Православної Церкви України митрополиту Київському і всієї України Епіфанію
21 квітня 2019 р.	Перші тури виборів президента України. Петро Порошенко та Володимир Зеленський проходять до другого туру
21 липня 2019 р.	Другий тур президентських виборів. Володимира Зеленського обрано Президентом України
25 жовтня 2019 р.	Парламентські вибори в Україні. Партія «Слуга народу» отримує більшість місць у Верховній Раді
20 листопада 2019 р.	Україна отримує офіційний статус країни-кандидата на вступ до Європейського Союзу
2 січня 2020 р.	Збиття українського літака Boeing 737 над Тегераном. Україна втрачає 176 громадян
25 грудня 2020 р.	Україна отримує першу партію вакцин проти COVID-19
3 лютого 2022 р.	Німеччина передала Україні копії архівних документів про Голодомор 1932–1933 рр.
23 лютого 2022 р.	Ухвалення Верховною Радою України Закону «Про затвердження Указу Президента України «Про запровадження в Україні воєнного стану»
24 лютого 2022 р.	Початок російської війни проти України

24.02–01.04.2022р.	Битва за Київ
27.02–28.03.2022р.	Битва за Ірпінську агломерацію
24.02–31.03.2022 р.	Бої за Гостомельський аеропорт
1 березня 2022 р.	Введення воєнного стану в Україні через російську агресію
14.04.2022 р.	Потоплення ракетного крейсера «Москва»
24 квітня 2022 р.	Застосування ракетного удару Росії на Вінницю
30.06.2022 р.	Відновлення контролю над островом Зміїний
8.11–12.11.2022 р.	Вихід на правий берег р. Дніпро, звільнення м. Херсону, 169 населених пунктів
3 січня 2023 р. –	Бої за Бахмут

ІСТОРИЧНА КАРТОГРАФІЯ*

ТЕРИТОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 1260-ті роки

ТЕРИТОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 1420-ті роки

ТЕРИТОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 1619 р.

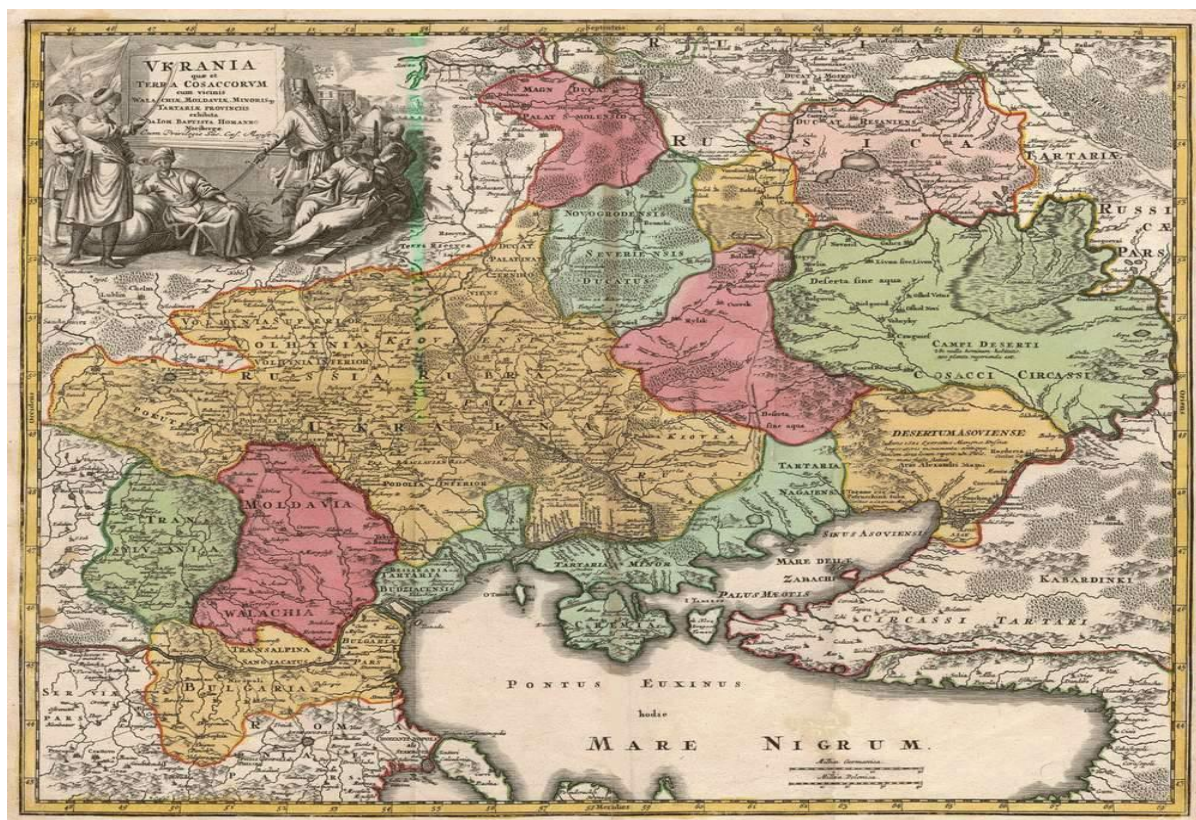
ТЕРИТОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 1657 рік

ТЕРИТОРІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 1751 рік

**Iohann Baptisto Homanno (Homann). Ukrania quae et Terra Cossacorum ...
 Нюрнберг, 1720 (розмір 47,5×57 см). Колекція А. Грегоровича**

УКРАЇНА у 1913 році

УКРАЇНА у грудні 1918 р.

УКРАЇНА у грудні 1917 р.

УКРАЇНА у 1921-1937 роках

УКРАЇНА у 1939-1941 роках

УКРАЇНА у 1942-1944 роках

УКРАЇНА у 1945-1990 роках

УКРАЇНА у 1991–2013 роках

УКРАЇНА у 2014–2020 роках

Навчальне видання

Маргулов Артур Худувич

ПРАКТИКУМ
З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Редактори, оригінал-макет–
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Редактор *О. М. Врублевська*

Підп. до друку 21.121.2023 Формат 60x84/16. Гарнітура – Times. Друк цифровий.
Папір офісний. Ум.-друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,75. Тираж 30 прим. Зам. № 19/23-пп

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49000, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rvv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6054 від 28.02.2018